

סדור תפלה עבודת השם לימות החול

עם פירוש ממחזור "הדרת קודש"
מהדורת ויניציאה שנת שנ"ט - ש"ס

נערך ויוצא לאור

ע"י

מכון מעשה רוקח

©

כל זכויות הדפסה, העתקה או צילום של סדור זה,
או חלק ממנו,
בכל גודל וצורה, בין בארץ בין בחו"ל,
שמורות לפי דין תורה ולפי החוק הבינלאומי
ל"מכון מעשה רוקח"
ושארית ישראל לא יעשו עולה

יצא לאור ע"י:

מכון "מעשה רוקח"

רח' דובר שלום 7 קרית בעלזא, ירושלים

טל. 02-5386591 פקס: 02-5386379

שבת תשע"ב

מפתח ההלכות

425	תפלת המנחה	196	פסוקי דזמרה	15	שויתי ה'
454	קבלת תענית	223	ישתבח	17	השכמת הבוקר
469	תפלת ערבית	225	בין קדיש לברכו	18	נטילת ידים שחרית
510	זהירות בלימוד הלילה	227	ברכו	25	ברכות התורה
511	ספירת העומר	242	קריאת שמע בצבור	38	ברכת ציצית
528	קידוש לבנה	255	סמיכת גאולה לתפלה	40	קריאת שמע
539	קריאת שמע שעל המטה	257	תפלת שמונה עשרה	44	הפסקה בברכות קריאת שמע
571	תקון חצות	262	משיב הרוח / מוריד הטל	71	דברים האסורים קודם התפלה
597	ערב ראש חודש	273	ותן ברכה	73	תפלה בצבור בבית הכנסת
615	קריאת הלל	312	חזרת הש"ץ וקדושה	74	מזרא בית הכנסת
661	התרת נדרים	317	נפילת אפים	75	הלכות תפלה
667	מנהג כפרות	877	קריאת התורה	77	מקום הראוי להתפלל
826	מחצית השקל	354	ברכת הגומל	78	כונה בתפלה
827	קריאת המגילה	392	קדיש	111	עטיפת טלית
950	ברית מילה	407	חליצת תפילין	114	הנחת תפילין
980	פדיון הבן	408	תפילין דרבנו תם	149	ברכות השחר
985	תפלת הדרך	421	ציאה מבית הכנסת	164	קרבות

מפתח הענינים

510	לימוד התורה בלילה	103	הכנת הלב לתפלה	15	שויתי ה'
513	ספירת העומר	113	עטיפת טלית	15	השכמת הבוקר
522	ל"ג בעומר	116	הנחת תפילין	19	נטילת ידים שחרית
530	קידוש לבנה	131	מסירת מודעה בינו לבין עצמו	21	אמירת לשם יחוד
540	קר"ש שעל המטה	131	תפלות קודם התפלה	23	כונת הזכרת השמות הק'
571	תקון חצות	135	לכוין כנגד אר"י וירושלים	26	ברכות השחר
597	ערב ר"ח ויו"כ קטן	137	צדקה קודם התפלה	38	ציצית
616	ראש חודש	139	התכללות בתוך הכלל	46	קריאת שמע
617	קריאת הלל	145	שיבא הצבור בעת שהחזן מתחיל	54	קריאת שמע בהשכמה
661	התרת נדרים	146	אדון עולם וברכות	65	לימוד התורה קודם התפלה
667	מנהג כפרות	147	ענית ברוך הוא וברוך שמו ו'אמן'	81	נקיות הגוף וטבילה
706	תענית בה"ב	163	סדר קרבות	82	השכמת בית המדרש
734	עשרה בטבת	186	פסוקי דזמרה	83	מזרא מקדש מעט
743	תענית אסתר	252	סמיכת גאולה לתפלה	84	נרות בית הכנסת
753	תענית לכ' סיון	314	חזרת הש"צ	85	תפלה במקום שלבו חפץ
829	קריאת המגילה	319	וידוי	88	מעלת התפלה
858	פרשת הנשיאים	393	קדיש	89	מעלת תפלה בצבור
882	קריאת התורה	399	שש זכירות	91	כונת הלב
952	ברית מילה	407	חליצת התפילין	93	תפלה בשמחה
981	פדיון הבן	407	תפילין דרבנו תם	95	התפשטות הגוף מעל הנשמה
986	תפלת הדרך	427	תפלת המנחה	97	תפלת י"ח
1082	פרק שירה	470	תפלת ערבית	100	הליכה לבית הכנסת

יִשְׁכַּר זֶלֶק רֹאקֵחַ
קִרְיַת בִּשְׁלָא
יְרוּשָׁלַיִם תַּיִן

ב"ה, מנחם אב תש"ע, ירושלים תוכב"א

שמחתי באומרים לי שעומדים להוציא לאור בעזהי"ת סידור "עבודת השם", שכבר מקדמת דנא הטריחו עצמם הרה"ג והחסידים הנעלים הי"ו מנהלי מכון "מעשה רוקח" והשקיעו עבודה רבה ועצומה לברר וללבן ולנפות כסולת נקיה נוסח התפלה עפ"י הסידורים הקדמונים המדויקים, והוסיפו עליהם ליקוטי הלכות עפ"י דברי גדולי הראשונים והאחרונים, וביאורי התפלות מהש"ס והמדרשים והזוה"ק וכתבי האריז"ל ותלמידי הבעש"ט הק' ועוד, ובאותיות משובחות ומאירות עינים, וכל הרואים והמתפללים בו מפליגים בשבח הסידור הזה.

ועתה האיר ה' את עיניהם להוסיף את הפירוש היקר והק' הקדמון "הדרת קודש" שנלקט מפ"י גדולי הראשונים, שנדפס לראשונה בויניציאה שנת שנ"ט, וחזר ונדפס אח"כ פעמים רבות, וחזר ונדפס בוילנא שנת תרע"ד תחת השם "כל בו", והיה חשוב מאוד בעיני הגאונים והצדיקים זצ"ל שבכל דור ודור, וכעדות הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זיעזעכ"י שאמר שהפירושים הם עוד מהראשונים בעלי התוספות זי"ע ועכ"י, והיה חשוב מאוד בעיני רבוה"ק זי"ע ועכ"י, וכ"ק דודי מרן אדמו"ר זצ"ל זי"ע ועכ"י התפלל במחזור "כל בו" דפוס ווילנא בכל פעם שאמרו פיוטים ויצרות, ונוסף על הנ"ל הוסיפו כעת ביאורי המילים הקשות שבסידור, שלא נדפסו במחזורים הנ"ל.

לכן שמח לבי ותעלזנה כליותי, שהבית"ש החיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, ואקוה שכל אשר יקח את הסידור הזה להתפלל בו וללמוד פירוש התפלות, ישישו מעיו ויראהבו עיניו ויוסיף כונה בתפלה.

יתן השי"ת לכל המתפללים בהסידור הזה לב טהור ורוח נכון, לכיון דעתם בכונה שלימה לפני מי הם עומדים ומה הם הדברים אשר מוציאים מפייהם, ולהתקבל תפלותיהם בתוך תפלת כל ישראל ברחמים וברצון, אמן נצח סלה ועד.

י"ג י"ג י"ג

פתח דבר

נצטוינו בתורתנו הקדושה: "ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג), ופירשו חז"ל (תענית ב, א; ספרי פרשת עקב שם): "איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה". כלומר, תכלית התפלה היא עבודת הלב, ותפלה בלא כונת הלב היא כגוף בלא נשמה, ועל כך מזהיר הנביא (ישעיה כט, יג ד): "ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וגו'. לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר", והיינו שהתפלה לא תהיה חלילה בגדר של מצות אנשים מלומדה, אלא בבחינת "ואשפוך את נפשי לפני ה'" (שמואל א' א, טו). וכתב רבנו הרוקח (בפירושו לתפלה, סוף ערבית): "כי אין תיבה בתקון תפלות בחנם... על כן כל איש חי ישים התבונה אל לבו, וישים נפשו בכפו לכוין כל תיבה אשר יצא מפיו, כי התפלה עטרת בוראו מלך הכבוד ברוך הוא".

מהראוי להתבונן במה שכתב רבנו יהודה הלוי זללה"ה בספר הכוזרי (מאמר שלישי פרק ה) אודות מהות התפלה, שבה "ינהיג הכח החפצי כל האברים המשמשים אותו, בזריזות וחריצות ושמחה, ויעמדו בעת העמידה מבלי עצלה, וישתחוו עת שיצו להשתחוות (באבות ובהדאה תחלה וסוף) וישבו בעת הישיבה (בנפילת אפים), ומביטות העינים הבטת העבד אל אדוניו, ויעמדו הידים ממעשיהם וכו', ויעמדו כל האברים כנבהלים היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מיחוש ולא על הפסד אם יהיה להם, ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה, לא יוסיף עליו, ולא יבטא בתפלתו על דרך המנהג והטבע, כמו הזורזר וכו', אלא עם כל מלה מחשבה וכונה בה".

ולא זו בלבד, אלא: "ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריו, ויהיו שאר עתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאוה קרבתו, שבו מתדמה ברוחניים, ויתרחק מהבהמיים, ויהיה פרי יומו ולילו השלש עתות של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעמד להדבק בענין האלהי".

"והסדר הזה מהנפש, כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו, וניזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעודת היום עד שיסעוד בלילה. וכל אשר תרחק עת התפלה מהנפש, היא הולכת וקודרת במה שפוגע אותה מעסקי העולם... ובעת התפלה מטהר נפשו מכל מה שקדם, ויתקנה לעתיד" (כי בהגיע תור תפלה ותפלה לבוא אל המלך, יהיה לו למשיב נפש אל טהרתה הקודמת, כמו שהלחם אשר הוא אוכל מסעודה לסעודה ישיב הגוף לאיתנו הראשון וכו', שעל ידי החזרת טהרת הנפש ליושנה על ידי התפלות, כאמור, יעלה תקונה גם בזמן הנמשך יום ליום יביע וכו'. פירוש "קול יהודה" ועיי' ההמשך).

לפנינו תיאור מושלם של התפלה הרצויה, עליה נצטוינו מפי עליון הרוצה את יראיו המיחלים לחסדו, וכשם שגוף האדם זקוק למזון גשמי בכדי להתקיים, כך נפשו נדרשת למזונה הרוחני שהיא התפלה. ולא זו בלבד שבשעת התפלה מקבלת הנפש את מזונה, אלא שהיא משלימה גם את מה שנחסר לה בין תפלה לתפלה.

חכמינו זכרונם לברכה (ברכות ו, ב) מגדירים את התפלה: "דברים שעומדים ברומו של עולם", ופירש רש"י: "תפלה שעולה למעלה". יתר על כן, על ידי התפלה נעשה האדם קרוב אל הקב"ה, כדכתיב (דברים ד, ז): "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו", ותרגם אונקלוס: "ארי מן עם רב די ליה אלקא קריב ליה, לקבלא צלותיה בעדן עקתיה, כה' אלקנא בכל עדן דאנחנא מצלין קדמוהי". והנה קיימים חלוקי מנהגים ונוסחאות שונות בסדור התפלה, אשכנזים וספרדים ועוד, וכל נוסח מקורו טהור וממקום קדוש יהלכון ושרשו בגבהי מרומים, כמו שקבע רבנו האריז"ל ("פרי עץ חיים" בתחלת הספר): "שיש י"ב שערים ברקיע נגד י"ב שבטים, וכל אחד עולה תפלתו דרך שער אחד, והם השערים הנזכרים בשלהי ספר יחזקאל וכו', לכן כל אחד ואחד ראוי להחזיק כמנהג תפלתו".

וזה לשון הטור (או"ח סי' קיג בשם אחיו רבנו יחיאל): "דורשי רשומות, הם חסידי אשכנז, אשר היו שוקלין וסופרין מספר מנין תיבות התפלות והברכות, וכנגד מה נתקנו", ויותר מזה כתוב בפירושי סדור התפלה לרוקח (בברכת 'רפאנו'), וזה לשונו: "שימו על לב אנשי צרפתים ואיי הים, ששקר בימינכם ובשמאלכם שאתם בודים מלבכם כמה וכמה תיבות בתפלתכם, שלא עלתה על לבם של חכמים הראשונים שתקנו להו

התפלה במקום קרבנות (ברכות כו, ב), וכל ברכה ותפלה שתקנו הכל הוא במדה ובמשקל באותיות ובתיבות, שאם לא כן, אז היה חס ושלום את תפלתנו כעין זמר של גויים הערלים, לכן שימו על לבבכם ואל תוסיפו עוד לעשות כדרככם הרעה הזוה, להוסיף ולגרוע תיבות ואותיות בתפלתכם". וכבר כתב הגאון יעב"ץ וצלה"ה בסדור תפלתו (ראה הגהתו מכת"י הרצאת אשכול תשנ"ג עמ' רמז) אודות מנין התיבות: "ולכן אספרם, אף אם מחול ירבון חלוקי המנהגים, הלא לכן ידענו ספורות בעזר המונה מספר לכוכבים, ומנין זה חביב אצלי יותר ממונה זהובים רבואות רבים וכו'" (ועיין עוד שם עמ' נב ג).

ברם ברבות השנים, גרעו והוסיפו מדפיסי הסדורים בנוסחאות התפלה, עד שקשה למצוא בזה דבר ערוך ומסודר, בהתאם למנין התיבות שטרחו והתיגעו ראשונים כמלאכים, וסדור התפלה הפך להיות כעיר פרוצה ללא חומה בצורה, בניגוד למה שהיה צריך להיות, בהתאם לדברים העומדים ברזומו של עולם - היא התפלה, הנועדה להיות עטרה בראש אלקי הצבאות.

אי לזאת הורה לנו כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א לערוך סדור תפלה מקורי, בשילוב של נוסחאות שיסדו ותקנו רבותינו הראשונים זללה"ה, ועל יסוד הוראת והנהגת רבנו האריז"ל, בתוספת ציוני המקורות, עם הארותיהם וביאוריהם הקדושים של רבותינו הקדמונים, ומנהגי צדיקי הדורות, ובתוכם רבותינו הק' מבעלזא זי"ע, ותלית זכינו שכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א שם עיניו הקדושות והפקחות על מלאכת הקודש, והדריך אותנו בדעתו הקדושה והרחבה על כל צעד ושעל.

וזאת למודעי, כי צוינו רק אותם המקורות שהם הכרחיים לגופו של דבר, ובדאי שלא הובאו (בדרך כלל) עניני קבלה עמוקים, אלא דברים שניתן להבינם בנקל, בהיותם כונות הקרובים אל הפשט, ואותם שהוזכרו כבר בספרי יראה, בהקשר לכונות התפלה.

בכדי שהסדור יהיה שווה לכל נפש מישראל, לא השמטנו את הנוסחאות שנדפסו בסדורים הנפוצים בכלל ישראל, אלא ציינו בסוגריים מרובעים את הנוסח הנהוג בבעלזא, וכן בציון ראשי תיבות: בק"ק (בקצת קהילות), כך שכל אחד ואחד ימצא את מבוקשו בנוסח המקובל עליו, שעל ידו מתעורר לבו, ויוכל לשפוך שיחו בסדור שלפנינו.

בהוראת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, אנו מצרפים לסדרת הסדורים והמחזורים "עבודת השם", את הפירוש ממחזור "הדרת קודש" שנתחבר על ידי ראשונים כמלאכים, ונדפס לראשונה במתכונתו הנוכחית בשנות ש"ט-ש"ס, ומאז נדפס במהדורות רבות ונתקבל בתפוצות ישראל, והיה חשוב מאד אצל גדולי הדורות זי"ע (ראה מבוא עמוד 11). רשכבה"ג כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע ועכ"א, כל אימת שהיה דרכו בקודש לעבור לפני התיבה, במועדים ובשבתות מיוחדות, התפלל במחזור "כל בו", שבו נדפס פירוש קדוש זה ברוב חלקיו, והיו חביבים עליו מחזורים אלו.

יש להדגיש ששונה במקצת הפירוש על סדר התפלות לחול ולשבת מהפירוש על סדר התפלות והפיוטים לשלש רגלים וימים הנוראים, כי בעוד שהפירוש על סדר התפלות לחול ולשבת הוא ברובו בדרך פרד"ס, הרי הפירוש על סדר התפלות והפיוטים למועדי השנה הוא בחלקו הגדול בדרך הפשט, כי לשונות הפיוטים והסליחות קשים להבנה. כמו כן יש לציין, שלפעמים הפירוש אינו תואם את הנוסח הנדפס, כי נוסח התפלה במהדורות "הדרת קודש" הוא נוסח אשכנז, ועליו נסוב הפירוש, ואילו הנוסח בסדור ומחזור "עבודת השם", הוא נוסח ספרד, על פי נוסח האר"י ז"ל, כמנהג רבותינו תלמידי הבעש"ט הק' זיעעכ"א. גם מקום הפירוש על קטעים שונים במהדורה שלפנינו, לפעמים אינו באותו מקום שנדפס במהדורה המקורית, כי במהדורה המקורית נדפס הפירוש בסליחות או בתפלת השבת או במחזור, ובמהדורתנו נדפס בתפלת החול, ועוד כמה דוגמאות כהנה.

עלינו לציין, שלפעמים ימצא המעיין גם בפירוש וגם בענינים, מדברי הראשונים והמקובלים שמצוטטים בין כאן ובין כאן, בכל זאת לא השמטנו את הדברים מהפירוש, בכדי להשאיר את הפירוש בשלמותו. גם לא השמטנו מהענינים, כי בהענינים ניתן למצוא את המבוקש ביתר קלות מאשר בהפירוש ששם הוא נבלע בין שאר הדברים שצריכים לימוד ביתר עיון.

מלבד הפירוש, ערכנו בשולי הדף ביאור למלים קשות במיוחד [באותיות שונות מהפירוש], בתקוה שיהיה עזר לכונת פירוש המלות בתפלה.

אחר הדברים המיוחדים סדור זה, הוא מכלול ההלכות והדינים מספרי השלחן ערוך והפוסקים, שהובאו (בלשונם הנהגה של רבותינו) בקשר לכל ענין בסדר התפלה, ואין ספק כי רבים ימצאו בו תועלת רבה מאד, הן בהבהרת התפלה עצמה, והן בהטעמת ההלכות השונות הנדרשות לעומד בתפלה.

יתר על כן, מאחר שהתפלה חייבת להיות בבחינת הנאמר: "ודעת שפתי ברור מללו" (איוב לג, א), בבטוי הגון ושלם של תיבות התפלה, כפי שהזהירו חז"ל (עי' זוה"ק ח"ג רמז, א) שכל תיבה היוצאת מהפה תהיה שלמה ללא כל הבלעה וחסרון, ניתן דגש מיוחד לדקדוק התיבות וניקודן הראוי, בהוראת שוא נע (בסימן קו מעל האות, פרט לשוא נע שבראש התיבה שאין צורך לסמן, כי אין בזה הבדל, וכל שוא בראש התיבה הוא שוא נע) ושוא נח, וכן בשימת מתג באותן התיבות שנגינתן היא מלעיל, בהיות כל תיבה ותיבה מעוררת את שורשה העליון (עי' זוה"ק ח"ג עג, א), וההקפדה על כך תפעל בודאי פעולתה הנדרשת בגבאי מרומים, להמשיך שפע ברכה לעומד בתפלה.

ומהראוי להביא כאן את דבריו הקדושים והמאלפים של הגה"ק בעל "בני יששכר" זי"ע בספר הק' "מעין גנים" על "אור החיים" להחסידי רבי יוסף יעבץ ז"ל, וזה לשונו: "הנה חכמת הדקדוק הוא פינה גדולה לתורה. אבל להיות שראיתי שערוריה בדור הזה, שרוב הפוקרים מתחכמים לדעתם בחכמת הדקדוק, ועל ידי זה הם מלעיבים במלאכי אלהים, הן המה חז"ל בדרשותיהם, באומרם ראה שאין הדרשה הזאת מוסכמת על פי חכמת הדקדוק, והם לא ידעו ולא יבינו אל פעולת ה' שהשפיע להחכמים הקדושים, שהם דורשים חסרות ויתרות וגזרות שוות המקובל להם ושאר המדות, מילויין וחילופי אלפי ביתות, טנת"א לפופות דבוקות עקומות, הכל בכתב מיד ה' עליהם השכיל, ואיך יבא הפתי הסכל להתחכם על דבריהם בשכל האנושי המזוהם, אין להם שום מבוא בחכמות התורה וביסודותיו, ובאיזו חכמת הדקדוק שמבינים בפשטיות כמעט קט, מלעיגים על דברי חז"ל המקובלים האמתיים, על כן אני אומר לך, בדור הגרוע הזה מהראוי להרחיק את הבנים גם מחכמות הדקדוק, רק תיכף מנעוריו ירגילוהו רק בפינות התלמוד ויסודותיו בהררי קודש, ובכל יום מעט מן המקרא נביאים וכתובים, עד שיהיה שגור בפיו כל המקרא (חוץ התורה הקדושה צריך ללמדה כולה מראש ועד סוף בהתחלת לימודו כשיבין לדבר דבר לפי שכלו), ויודיעוהו בימי נעוריו מדקדוק הנצרך מאד, דהיינו דגש ורפה, וסגולת אותיות אהו"י, ונח ונד, ונוכח ונסתר ונפעל, פעול עומד ופעול יוצא, וניגוני הטעמים וסגולתם, וכשיגדל בדרכי התורה, התורה תלמדהו דעת כל פינות חכמת הדקדוק, כי זה מסגולת התורה להבין על ידי לימודה כל החכמות מבלי יגיעה, רק בה ובאהבתה. וזה אשר שמעתי מכבוד הרב הקדוש מהר"ם סופר זצוק"ל מפשעוורסק, שאמר על זה ראייה מן התורה, שנאמר (דברים טו, כב) 'ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלהיך', ודקדוק המפרשים, למה לי 'אשר שנה' וגו', ופירשו רז"ל (ראה רש"י שם) אף על פי שהיתה אהובה בימי האבות, כיון שעשו המתפקדים זה מדרכי עבודה זרה, כבר היא שנאוי בעיני המקום, אמר זה הקדוש הנ"ל גם על חכמת הדקדוק, הגם שהיא היתה אהובה בדורות הראשונים ופינה לתורה, עם כל זה, כעת בדורות הללו, כיון שכמה וכמה מן הרשעים המורדי אור, נתפקרו על ידי זה מקבלת התורה שבעל פה, יותר טוב למנוע מזה, עד שיתמלא דעתו באמתות התורה ודרכיה ויסודותיה". עכ"ל.

הננו תפלה ותקוה, כי יקויים בסדור התפלה שלפנינו בקשתו ותפלתו של נעים זמירות ישראל דוד מלכא משיחא: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי" (תהלים יט, טו), וכדבריהם ז"ל (תקני זוהר נ, ב): "כי בח"י ברכאן דצלוחתא תליא פורקנא", "בסוד סומך גאולה לתפלה", ויתעורר עת רצון ורחמים לישועת ישראל מתוך נחת והרחבה. אכ"ר.

מנחם מענדל טייכמן
מנהל מכון "מעשה רוקח"

הרב יוסף עמרם מושקוביץ
עורך אחראי

מבוא לפירוש הסדור (לחול ולשבת ולמועדי השנה) ומקורותיו

"בשם הרב ז"ל [הרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע]: הפירוש הגדול במחזור, הוא מבעלי התוספות שהיו בעלי רוח הקודש, כי אדם פשוט לא יכול לפרש דברים סתומים כאלו.

(אמרי פנחס" מהדורת ב"ב תשס"ג ר"ה אות תפח)

במשך מאות שנים היה ה"מחזור הדרת קודש" ידוע בשם "המחזור הגדול", והפירוש שנדפס בו, לתפלות של ימות החול, שבת ומועדים, היה ידוע בשם "המפרש" סתם. פירוש זה נדפס במחזורים בפורמט גדול, שנועדו בעיקר לשליח הצבור. משנת ש"ס, אז יצאה לאור המהדורה המורחבת לראשונה, ועד שנת תרצ"ה - למעלה משלש מאות שנה - נדפסו עשרות מהדורות של המחזור והפירוש. כבר רבי אברהם הלוי הורביץ ז"ל (תלמיד הרמ"א והמהרש"ל), אביו של השל"ה הקדוש, מביאו בספרו "עמק ברכה" (בהוצאת ירושלים תשל"ח, עמ' קעח). המגן אברהם (סי' תקפד ס"ק ב) מביא בענין אמירת "אבינו מלכנו חטאנו לפניך" בראש השנה: "ובפירוש המחזור ראיתי שמפרש... ובזה נתיישב מנהגו". כלומר: "המחזור" סתם ו"המפרש" סתם הוא המחזור שלפנינו.

בסידור רבי שבתי סופר מפרמישלא ז"ל (תלמיד רבי מרדכי יפה ז"ל בעל הלבושים. לסדור שלו הסכימו בעל "מגלה עמוקות", השל"ה, הסמ"ע, המהרש"א ועוד), כרך א, עמ' 92, כותב רבי שבתי באלו מקורות השתמש: "גם בקשתי ומצאתי את שאהבה נפשי, הרבה מחזורים וסדורים ישנים כתובים בקלף. גם אינה האלקים לידי את הסדור כתוב בקלף אשר רוב פירושו מיוחס לרבי יהודה החסיד, ומתוך אותו הסדור הועתק רוב הפירוש הנדפס בסדורים אות באות, חוץ ממה שהעתיק מסדורו של מהר"י הירץ ומהאבודרהם ומפירוש הרד"ק בפסוקים" (כונתו לפירוש שלנו).

אחד מראשוני מפרשי המחזור באשכנז הוא רבנו אליעזר ב"ר נתן, הראב"ן, מבעלי התוספות. כתב היד של פירוש הראב"ן לתפלות ולפיוטים היה בידי הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות ז"ל מבראד, והוא מזכירו בספרו שו"ת בית אפרים (חלק אורח חיים סי' מו): "פירוש המחזור לרבנו הראב"ן, שזכני ה' שבא לידי על קלף, נכתב שנת ל"ח לאלף הששי". במקום אחר (בהסכמה למחזור עם פירוש קרבן אהרן) כותב הגרא"ז מרגליות: "ראיתי כי אותם פירושים שנדפסו הוא מאשר חברו יחדיו מפירושי הקדמונים אשר היה בידם, ושטו ולקטו מהם, כאשר ראיתי כמה פעמים כל מה שלקטו מחיבור הלז" (כלומר: שלקטו מהפירוש של הראב"ן). כלומר, הגרא"ז מרגליות מצא שפירושים שבמחזור שלנו נמצאים בכתב היד של הראב"ן. כידוע, כתב היד של פירוש הראב"ן היה אחר כך ברשותו של כ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע (ראה ספר אבן העזר לראב"ן עם פירוש אבן שלמה, מאת הגרש"ז עהרענרייך הי"ד, שאמלויא תרפ"ז, חידושי מגילה דף קעה ע"ב).

ובכן, מקורותיו של הפירוש הם תורתם של הקדמונים, מצד אחד מבית מדרשו של רבי יהודה החסיד וחבריו חסידי אשכנז, ומצד שני מתורתם של בעלי התוספות, אשר כתבו פירושים לפיוטיהם של רבי אליעזר הקליר, והפייטנים הקדמונים האחרים, שפיוטיהם נכללו במחזור כמנהג האשכנזים. כשם שחיברו בעלי התוספות פירושים לש"ס ולמקרא, כך חיברו פירושים לתפלות ולפיוטים. מצאנו שכבר רש"י כתב פירושים לפיוטים, ותלמידיו אחריו המשיכו בדרכו. הפירושים הללו הם בדרך פרד"ס, מהם בדרך הפשט ומהם בדרך הדרש והסוד. הפירוש שנדפס במחזור שלנו מקורו באותם פירושים קדמונים. אין הוא פירוש של מחבר אחד אלא לקט, שצורף מפירושים שונים הנובעים מתורתם של רבותינו הראשונים חכמי אשכנז וצרפת.

הפירוש בסדורים ומחזורים "עבודת השם" הועתק כולו ממחזור שנדפס בויניציאה, בשנים שנ"ט-ש"ס, בשם "מחזור הדרת קודש". ערך את המחזור ר' יצחק ב"ר יעקב יוזבל הלוי הערלישהיים, שהיה תלמידו של רבי מאיר מפאדובה ז"ל (מהר"ם פאדובה). ר' יצחק הלוי הוסיף דינים והלכות רבות (מיוסדות

בעיקר על מנהגי מהרי"ל, וכמו כן סידר את הפירוש. היו לפניו כמה מקורות, המקור העיקרי הוא מחזורים עם פירוש לתפלות המועדים (ראש השנה, יום כפור ושלוש רגלים, וכן לשבתות מיוחדות), שנדפסו כמה פעמים בלובלין, בקראקא ובפראג, על פי קונטרסי פירושים שהועברו מדור לדור בכתבי יד (במחזור כתב יד המכונה "מחזור נירברג", שכתובתו נסתיימה בשנת ה'צא, מצוי בשולי הדף פירוש לרחב הפיוטים, ובמקומות רבים הוא מקביל בפירושו לפירוש רידן). הפירוש שנדפס במחזורים הללו הוא עמוד התווך של הפירוש שלנו, ובעיקר אליו אנו מתכוונים באמרנו שהפירוש הוא מרבתינו בעלי התוספות וחסידיו אשכנז.

הפירוש התגבש במשך השנים בשלבים, במהדורות אחדות, כאשר בכל מהדורה הוסיפו המדפיסים על המהדורה הקודמת. תחלתו במחזור עם פירוש, שנדפס בלובלין בשנים שכ"ז-שכ"ח, וערך את הפירוש "הותיק והגאון מהר"ר מרדכי ב"ר יהודה זצ"ל", כפי שנאמר שם (יש לזכור, שהמדובר בדורם של רבותינו הרמ"א והמהרש"ל, ואם באותם ימים המפרש נקרא "הגאון", כדאי היה אחד מגדולי הדור. הוא מכונה בפנים הפירוש גם בשם "מכבי", כנראה ראשי-תיבות של שמו). עמו השתתף הר"ר נפתלי בן הר"ר יואל ממשפחת שחור, כפי שנאמר שם. שניהם "לקטו ואספו באמרים", כלומר, לקטו פירושים מתוך כתבי יד קדומים, כמה ביאורי מילים קשות נטלו מן המחזור שנדפס בפראג בשנת ש"ט, שם נדפס פירוש קצר מאת הגאון רבי אברהם ב"ר אביגדור ז"ל שהיה אב"ד פראג (נפטר בשנת ש"ך. נדפסו ביאוריו והגהותיו לטורים, והביאו הרמ"א בדרכי משה).

המחזור דפוס לובלין שכ"ז-שכ"ח חזר ונדפס שנית בלובלין בשנת של"ח, עם הפירוש, וכאן הוסיפו הרבה ביאורים לפיוטים שלא נתפרשו בהוצאה הקודמת. העורך של הוצאת של"ח, היה רבי צבי הירש ב"ר חנוך זונדל מלובלין, הנקרא ר' צבי ר' זונדלש. השלב הבא היה המחזור שנדפס בקראקא בשנת שמ"ה. כאן הדפיסו שוב את המחזור כבדפוס לובלין, והוסיפו פירושים שנערכו על ידי הגאון רבי נתן ב"ר שמשון שפירא ז"ל (בעל "מבוא שערים" על ספר "שערי דורא". כן חיבר פירוש לברכת המזון ופירוש "אמרי שפר" על פירוש רש"י לתורה). ר' נתן שפירא "איזן וחקר ותקן" את הפירוש. (מענין לציין, כי הושמט קטע ארוך - כפי הנראה בהוראת גדולי הדור - על הסילוק של יום ב' דראש השנה המדבר מחשבונות הקץ).

הצורה הסופית של הפירוש באה וגם נצבה בהוצאת פראג שנדפסה בשנים שמ"ה-שמ"ו. הוצאה זו נערכה על ידי הגאון רבי משה שעדיל ב"ר אברהם (בהוצאות הבאות שמו השתבש: "משה הנקרא בצלאלי"). הוא היה גברא רבא, תלמידו של מהר"ל מפראג (חיבר פירוש להגדה של פסח בשם "חלקת מחוקק", נדפסה בפראג בשנים שס"ז ושפ"ד. שם הוא מזכיר את המהר"ל כרבו בעדו בחייו). רבי משה שעדיל כותב "שפירוש המחזור הנדפס בק"ק לובלין (בשנת של"ח, הנזכר למעלה) משובח בעיני כל", ועל כן החליט להחזיק במחזור זה "ולהוסיף פשטים עתיקים" שמצא במחזורים ישנים שהיו לפניו בכתב יד. המדפיסים של הוצאת פראג כותבים שהדפיסו "המחזור עם כל הפירוש הרחב הנדפס כבר בלובלין, ועוד נתוסף בזה חדושים רבים... שנמצאו בספרים ישנים [כתבי-יד] אשר בידינו, שחברו והמציאו... חכמים הראשונים... שכמעט כל הנדפס כבר בלובלין הוא גם כן בספרים ישנים שבידינו אות באות, ומרועה אחד נתנו, אב אחד לכולם". בסך הכל הוסיף ר' משה שעדיל במחזור של פראג שמ"ה-שמ"ו, כפי שנאמר שם, "כמו שליש יתר על הפרישה אשר כבר נדפס בק"ק לובלין (של"ח) ובק"ק קראקא (שמ"ה)". הוספותיו של רבי נתן שפירא, שנזכרו למעלה, נדפסו רק בחלקן.

כעת אנו חוזרים למהדורת "הדרת קודש", שנדפסה לראשונה, כאמור, בויניציאה שנ"ט-ש"ס בשם "מחזור הדרת קודש". העורך של מחזור זה, רבי יצחק הלוי, הכניס למחזור כמעט את כל הנמצא במחזור דפוס פראג שמ"ה-שמ"ו. אולם כאן היתה לפניו בעיה, המחזורים דפוסי פראג (וגם דפוסי לובלין וקראקא), הם רק לתפלות המועדים: ראש השנה, יום כפור ושלוש רגלים. אין בהם תפלות חול ושבת וגם לא תפלות ערבית של המועדים, והם מתחילים מן היוצרות ואילך (כלומר, אחרי "נשמת"). את הפירושים לחלקים החסרים נטל ר' יצחק הלוי ממקורות אחרים. רוב תפלות חול ושבת לקח מסדור התפלה בדרך הקבלה

של רבי נפתלי הירץ ש"צ טריוויוזיזם, שנדפס בטיהינגן בשנת ש"ך. פירושו של רבי הירץ הוא בעיקרו מיסודם של חסידי אשכנז, ונוספו להם לקוטים מספר הזוהר, ספר הבהיר, שער אורה, אבן חן ועוד. "סדור רבי הירץ" נקרא בשם "סדור הקבלה" סתם (כפי שכותב השליח, מסכת ראש השנה, ראש פרק ודף וי"ט: "לשון מדרגת הירץ בסדור קבלה שלו"). חלק נכבד מפירוש המחזור שלנו הוא איפוא מסדור הקבלה של רבי הירץ, ובדרך כלל רוב מה שלא מצא העורך במחזור פראג ש"ה - ש"ו (בעריכתו של ר' משה שטיינל), לקח מסידור רבי הירץ.

מקור חשוב נוסף, הוא מחזור שנדפס בויניציאה בשנת שכ"ח, הנקרא "מחזור מעגלי צדק" (נדפס בשתי מהדורות: כמנהג אשכנז וכמנהג פולין). המגן אברהם מביא בספרו הלכות רבות כשהוא מציין את מקור ב"מעגלי צדק". הפירוש שנדפס שם מקורו בפירושו של הגאון רבי אברהם ב"ר אביגדור מפראג (מן המחזור פראג ש"ט, שכבר הזכרנו), ובמיוחד מפירושו של הגאון רבי בנימין ב"ר מאיר הלוי, שהיה הרב של קהלת האשכנזים בשאלוניקי (היה חבר בית הדין של המהרש"ם, ותשובה אחת ממנו מובאת בשרת בית יוסף). רבי בנימין הלוי ערך מחזור כמנהג האשכנזים שנדפס בשאלוניקי, בערך בשנת ש"י (ואולי ש"ח), וצירף למחזור שלו פירוש קצר. המחזור של רבי בנימין הלוי חזר ונדפס באיטליה, בערים סביניטה וקרימונה, בשנים שי"ז - ש"ך, ושם הוסיפו לו פירושים, בעיקר לתפלת שחרית של חול ושבת. ובכן, בהוצאת ויניציאה שכ"ח הדפיסו פירוש שהוא צירוף הביאורים של הג"ר אברהם ב"ר אביגדור מפראג עם פירושו של הג"ר בנימין ב"ר מאיר הלוי משאלוניקי, עם הוספות שונות. העורך של המחזור שלנו, ר' יצחק הלוי, השתמש במחזור ויניציאה שכ"ח כאחד המקורות שלו.

מן המחזור ויניציאה שכ"ח לקח ר' יצחק הלוי פירושים לכמה מקומות בסדר התפלה: הפירוש לברכות השחר, עד סוף ברייתא דרבי ישמעאל ו"ברוך שאמר"; הביאור לכמה מזמורים בפסוקי דזמרה (כגון "זמור לתודה" תהלים ק; "השמים מספרים" שם יט; "תפלה למשה" שם צ), תפלת העמידה לשחרית של שבת, הלל, תפלות ערבית של המועדות (עם פיוטיהן), ועוד.

נציין כאן, כי המהרש"א בחידושי הלכות מביא פעם אחת את פירוש המחזור שלנו. במסכת מגילה, דף כה ע"א, ד"ה מפני שעושה מדותיו, כתב ליישב, על פי פירושו של "המפרש", קשייתם של התוספות שם, שהקשו על הפיוט של ר"א הקליר ליוצר ליום שני של פסח (בפיוט בחזרת הש"צ המתחיל "אסירים אשר בכרשחת שעשתה"). והנה, הפירוש שמביא המהרש"א אכן נדפס במחזור פראג ש"ה - ש"ו, אבל במחזור שלנו, משום מה, דוקא בפיוט זה בחר העורך ר' יצחק הלוי בפירוש מהמחזור ויניציאה שכ"ח ולא ממחזור פראג ש"ה - ש"ו, ממנו (וליתר דיוק, מאחד מקדמיו) לקח המהרש"א.

עתה נציין את ההדפסות המאוחרות של המחזור "הדרת קודש" והפירוש שנדפס בו. כאמור, ההוצאה הראשונה היא ויניציאה שנ"ט - ש"ס, שנדפסה על פי המקורות שזכרנו. אחר כך נדפס המחזור עשרות פעמים. במהדורות רבות באו שינויים: לעתים קצרו את הפירושים, אם מתוך רשלנות ואם משום שהמדפיסים בקשו לחסוך, וכנראה גם משום שהיו מדפיסים שלא רצו להדפיס עניני קבלה. נזכיר כאן כמה מההוצאות הבאות: וילהלמשדורף תל"ג; כמה הוצאות שנדפסו בזולצבך, בשנים תנ"ט, תס"ט (עם הסכמת בעל "סמיכת חכמים" ז"ל), תצ"ד (עם הסכמת בעל "פנים מאירות" ז"ל) ותק"ל (עם הסכמת בעל "נודע ביהודה" ז"ל); בויניציאה, בשנים תע"א - תע"ה, בשם "שער בת רבים". זו הוצאה חשובה במיוחד, שנדפסה בדיקנות לפי ההוצאה הראשונה, והוסיפו בה מעט הוספות, כגון פירוש להושענות מאת רבי יוחנן טריוויוזיזם (מן המחזור כמנהג איטליאני, בולוניה ש' - ש"א).

בהוצאת וינה תקע"א (עם "מכתבים", כלומר הסכמות, מאת בעל "חתם סופר" ז"ל ורבי מרדכי בנעט ז"ל) השמיטו הרבה, ובפרט עניני קבלה - כנראה מחמת הצנזורה, שלא הרשתה להדפיס ספרי קבלה וחסידות בקיסרות אוסטריה.

במזרח אירופה (בפולין ואוקראינה) בדרך כלל לא הדפיסו את התפלות לחול ולשבת, והסתפקו במחזורים עם התפלות למועדים בלבד, כמו בפראג שמ"ה-שמ"ו. כך, למשל, נדפס המחזור בברדיטשוב פעמיים, בשנים תקע"ג ותקע"ח (עם הסכמת רבי ישראל מפינקוב ז"ל בנו של "קדושת לוי" זי"ע).

המהדורות המאוחרות של המחזור נדפסו בוויילנא, בשנים תרס"ה, תרע"ד, תרפ"ג ותרכ"ה, בהוצאה זו נקרא המחזור בשם "מחזור כל בו". גם כאן הוסיפו הוספות שונות, ומאידך, יש גם השמטות רבות מן הפירוש. במשך השנים שאחר כך נדפסו רק מהדורות צילום ממהדורות וילנא.

הפירוש בהוצאה הנוכחית היא, כאמור, כפי ההוצאה הראשונה של "מחזור הדרת קודש" ויניציאה שנ"ט-ש"ס. על ידי כך הוחזרו לפירוש עשרות ומאות קטעים גדולים וקטנים שנשמטו במשך השנים. חלק מהמחזור (לימים נוראים) נדפס לפי המחזור "שער בת רבים" הנ"ל, ויניציאה תע"א-תע"ה, שנדפסה לפי 'מחזור הדרת קודש' שנדפס בוויניציאה ש"ס.

יש לציין, שבפירוש שבהוצאה זו נדפסו גם אותם קטעים שנתוספו בפירוש שנדפס בהוצאות המאוחרות, ולא נמצאו במהדורות ויניציאה. ביניהם גם פירושים על קטעי סליחות ממחזור "כל בו", שלא נדפסו במהדורות הקודמות.

הזכרנו כבר את יחסם של כמה מגדולי ישראל לפירוש הנדפס כאן, ובמיוחד דבריו של הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע. נוסיף כי הפירוש היה חשוב מאד בעיני הגאון רבי ישעיה ברלין (פיק), עד שכתב לו הגהות, ומפלפל בדבריו. ההגהות נדפסו בקובץ על יד, כרך י, ברלין תרס"ג. ושם כתב (בעמ' 67), בענין החרוז בפיוט לנעילה, "היום יפנה השמש יבא ויפנה", שרבים עסקו בשאלה, אם אפשר לומר לשון זה לאחר שקיעת החמה. וזה לשון הגר"י ברלין: "יש לי לישב נוסחא שלנו דאמרינן כל זה אף לאחר שקיעת החמה, ואדרבה ראייה גדולה יש להגאון בעל פירוש המחזור... וכדאי לסמוך על פירוש, כי המפרש גדול הדור היה, כנודע".

יצחק שלמה יודלוב

עיה"ק ירושלים ת"ו

שוית'י להי' יאהו'אָה' יאָהוּד'ה' לנגדי תמיד

'שוית'י ה' לנגדי תמיד' (תהלים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה וכמעל'ת הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך, כל שכן כשישיבים האדם אל לבו, שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר (ירמיה כג, כז) 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה מפחד הש"י ובושתו ממנו תמיד. ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודה השם יתברך. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו, ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד כשיעור משנתו, יקום השם יתברך. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו, ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד כשיעור משנתו, יקום השם יתברך.

והזריזות לעבודה בוראו יתברך והתעלה. ואם לא יגיע אליו (היראה) מיד, יעמיק הרבה בענין זה, עד שיגיע אליו, וגם ישוב בתשובה שלמה על כל עוונותיו, שהם המונעים מהגיע אליו היראה, כמו שכחוב (ישעיה נט, ב) 'עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם'.

יתגבר כארי לעמוד בבוקר שיהא הוא מעורר השחר. הגה, ועל כל פנים לא יאחר זמן תפלה שהצבור מתפללין.

'שוית'י ה' לנגדי תמיד'

הרה"ה לקיים 'שוית'י' בראיו, וזרז לקיים מה שנכתוב בשם ספר החינוך, ומפני גורל חביבותם העתיקים כמה גדולים בספריהם. זה לשון החינוך (בהקדמתו ובסימן כה, כ, שפ, ח), חת, חלם, שש מצוות חיונו תמיד, לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו, וכל זמן וכל רגע שישחשוב בדן, קיים מצות עשה, ואין קץ למתן שכר המצוות. ואלו הם:

א. להאמין שיש אלה אחד בעולם, שהמציא כל

הנמצאות, ומתפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה לעד, ער, ושהוא הוציאנו ממצרים, ונתן לנו היתירה. וזהו מצות עשה, דכתיב (שמות כ, ב) 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו', ופירשו, חידעו ותאמינו שיש לעולם אלה המושגים, שהרי התצאנו מארץ מצרים.

ב. שלא נאמין בשום אלהים זולתו, שנאמר (שם, א) 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני', ואפילו מודה שהקב"ה שולט על הכל, רק שידמה ברעתו, שמסר תנוגת העולם למלאך או לכוכב, הרי זה מודה בעבודה זרה, ועובר על 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני', אלא יאמין, שהקב"ה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות, ואין לשום נברא כח לעשות דבר בלתי רצונו, ולכן נקרא הקב"ה (דברים י, יז) 'אלהי האלהים'.

ג. ליהדר, שנאמר (שם, ה) 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', ופירשו, שמע ישראל דיע, כי ה' שהיה את הכל בראונו, והוא אלהינו המושגיח בכל העולמות, הוא ה' אחד, כלי שום שיתוף.

ד. לאהוב המקום ב"ה, שנאמר (שם, ה) 'ואהבת את ה' אלהיך וגו', וכיצד יגיע האדם לאהבה, הוא על ידי התורה, וכדאיאת בספרי (דברים י, ט) 'לפי שנאמר 'ואהבת', איני יודע כיצד לאהוב את המקום, תלמוד לומר (שם, ו) 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', שמחוץ כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. כלומר, שעל ידי ההתבוננות בתורה, יכיר את גדולתו של הקב"ה, שאין לו ערך ולא קץ, ותחישב האהבה בלבו בהכרח. וענין המצוה, שיראה האדם להשיג כל מנחתו וכל מחשבתו אחר אהבת הש"י, תעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם, מעשר וזנים וכבוד, הכל הוא כאין נגד אהבתו ית', ויגיע תמיד בבקשת

תכמת התורה למען ישיג ידיעה בה'. והקובע את מחשבתו בענינים הגשמיים ובהכלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג ולהשיג כבוד, ביטל עשה זו ועשו גדול.

ה. להיות יראת הש"י על פניו תמיד בלבתי יחטא, ועל זה נאמר (שם, ג) 'את ה' אלהיך תירא'. ומי שבא דבר עבירה לדור, חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק, שהקב"ה משגיח בכל מעשיו בני אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם, וישיב להם נקם לפי רעת המעשה, וכדכתיב (ירמיה כג, כז) 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'.

ו. שלא נחור אחר מחשבת הלל וראיית העינים, שנאמר (במדבר טו, טז) 'לא תחור אחר לבבכם וגו', ואמרו חכמים (ברכות יב, ב) 'אחרי לבבכם זו אפיקורסות, ואחרי עיניכם זו זנות, ובכלל אפיקורסות הוא, כל מחשבות זרות שהם הופך דעת התורה. ובכלל זנות הוא, מי שהוא רודף אחר תאות העולם, מבלי שיוכין בהם כלל לכונה טובה. כלומר, שלא יעשה אותם כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודה בוראו, רק כונתו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו. כל זה לקטתי מלשונו הנחמד בקצרה, וקילורין הם לעינים, ואשר המקיימים כראוי.

יצויר שם הרי"ה תמיד נגד עיניו בניקוד כזה יהוה (ניקוד ר'אָה'י), וזה סוד 'שוית'י ה' לנגדי תמיד' (תהלים טז, ח), וזה תועלת גדול לענין היראה, האר"י ז"ל. (באר השפ"י א"ס"א)

יתגבר כארי לעמוד בבוקר

יהודה בן חימא אומר, הוה עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביר שבשמים (אבות פ"ה מ"א). פרט ארבעה דברים בעבודת הבורא יתברך, והתחיל ב'עז כנמר', לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגים עליו, ועל כן הוזהר שתעז פניך כנגד המלעיגים, ואל תמנע מלעשות המצוה, וכן אמר רבן יוחנן בן זכאי לחלמדידו (פרכה כח, ב), יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא כשר דם. וכן הוא אומר לענין הבטחה (שני ענינים הם, ההלצה והבטחה, ההלצה הוא, שמלעיגין עליו אף שהוא אינו מתבייש, והבטחה הוא, מה

לעבוד את הש"י בכל מאמצי כחו, ואפילו על משכבו יקע וישיכיל לפני מי הוא שוכב, כי מלא כל הארץ כבודו יתברך, ואין שום דבר נעלם ונסתר ממנו, ואפילו מחשבות האדם הוא בוחן לבות וכליות, לפיכך תיכף בהתעוררותו משנתו בכל בקר, יתגבר כארי לקום קל חיש מהרה לעבודתו, ויכבש יצרו לקום בזריזות ומהירות לעבודת בוראו יתברך ושיתפלל לפניו, ולא ירש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הש"י, ובלבד בהצנע לכת, רצוני לומר, שאינו צריך להעז פניו נגד המלעיגים, לבזות אותם בדברי עזות מפני הלעגתם. ויהיה שיקום קודם אור הבוקר, שיהא הוא מעורר את השחר, כמאמר דוד עליו השלום 'עורה וגו' אעירה השחר', אני מעיר את השחר ואין השחר מעיר אותי, ויפיל תחנתו לפני בוראו יתברך. (לבש סי' א ס"א)

בכל בוקר, בהקיצו משנתו, יזדעזע ויהיה נרתע ונחפר מאימת הבורא, בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו, כי החזיר לו נשמתו אשר הפקיד אצלו, ואז יברך בלבו את הבורא אשר הגדיל לעשות עמו, כי חדש והחליף כוחו. ובשומו הדברים האלה אל לבו, תבער אהבת הבורא בלבו, ואז אל יסוב על מטתו דרך עצל, אך במהירות חריזות יקום מיד. ואם יפגע בו מנוול, ויוליכנו דרך עצלות, ישיב אמרו לו וישים אל לבו, כי אם יקרא בעל חוב או אדם אחר אליו, יקום מיד, או מפני כבוד אדם, או מפני ריוח שיביא לו חיי שעה, או מיראת הפסד ממון, כמו נפלה דלקה בעיר, יקום מיד במהרה, ולא יתירש. או אם יצטרך ללכת לעבודת המלך, יקום ואל יתירש, פן יעלילו עליו. או למצוא חן בעיני המלך. על אחת כמה וכמה, לעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה, שיש לו להזהר לקום במהירות ובזריזות, ויירא פן יאחר לבוא. וכל מעשיו יחשוב לעשות לשם שמים, ולפי כוחו ילך בדרכי החכמים, ויהיה נכנע. (ספר היראה לרשב"י ז"ל)

יתגבר אדם כארי וכלביא לעשות רצון אביו שבשמים, לזבוח את יצרו הרע ולקום בשפרפרא לעבוד הבורא ית', כנזכר בזוהר ובכמה מקומות רבו מלמנות. ולא לחנם האריכו בו כל כך, אלא להיותו עמוד גדול ותכלית המדות החשובות, אשריו מי שמגיע אליה, כי אין לה ערך, לקום בכל לילה ללמוד תורה ולהיות ער עד היום. ומעלותיו, שעליו נאמר מזמור (תהלים קלד, א) 'הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות', הרי שנקרא עבד ה'. והוא ראוי לברך את השם, הדא הוא דכתיב (שם) 'שאו ידיכם קודש וברכו את ה'', ומברכין אותו 'ברך ה' מציון' (שם, ג), והוא במדרגת צדיק ומאריך ימים, כי עליו נאמר (שם קכח, ה) 'זראה בנים לבניך', וחוט של חסד נמשך עליו, להיותו נשמר מכל בעלי דינים, והוא רשום שהוא מבני היכל המלך, ומזונותיו מוכנים לו, כי הקם בחצות נקרא ירא, וכתיב (שם קיא, ה) 'טרף נתן ליראיו', וגם כן נקרא אוהב למלך.

(אור צדיקים עמוד התפלה סי' א ס"א)

כד בר נש קאים מערסיה, תרין סהדין קיימין קמיה ואולין בהדיה כל יומא. בעי בר נש למיקם, אינן סהדי אמרין ליה בשעתא דאפתח עיני 'עיניך לנכח יביטו ועפעפין יישירו נגדך' (משלי ד, כח). קם ואתקין רגליה למהך, אינן סהדין אמרין ליה 'פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונן' (שם, כח). ועל דא כד אזיל בר נש, בכל יומא בעי ליה לאסתמרא מחובי.

(זוהר הק' פר' וישב קצא, א)

בשל"ה כתוב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה, הן בבוקר הן בערב. (מגן אברהם סי' א סק"א)

שאדם מתבייש לעשות מצוה בפני אנשים חשובים אף שאינם מלעיגים עליו... והכי קאמר, וכן הזהיר רבי יהודה בן תימא גם כן לענין הברשה כמו שהזהיר לענין ההלעגה, והכל נשמע מלשון 'עו כנמר', ורצה לומר שיהיה עז, ואל ימנע מלעשות המצוה הן מחמת הלעגה הן מחמת הברשה. ^(פרשה אות ה), שפעמים אדם מתבייש מפני האדם, יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שתעז מצחק כנגד המלעיגים ולא תבוש (מפני שמדת העזות מגונה מאד, ואין ראוי להשתמש ממנה כלל, אפילו בעבודת הש"י), לדבר דברי עזות כנגד המלעיגים, כי יקנה קנין בנפשו, להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו יתברך, לכך כתב 'לא תבוש', כלומר, אם אני אומר לך שתעז מצחק כנגד המלעיגים, אינו לדבר להם דברי עזות, אלא לענין שלא תבוש מהם אף על פי שילעיגו עליך. בית יסף), וכן אמר דוד עליו השלום (תהלים קט, מה) 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש', אף כי היה נדף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו.

ואמר 'קל כנשר' כנגד ראות העין, ודימה אותו לנשר, כי כאשר הנשר שט באויר, כך הוא ראות העין. לומר, שתעצים עיניך מראות ברע, כי הוא תחלת העבירה, שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין.

ואמר 'גבור כארי' כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק לך בעבודתו.

ואמר 'רץ כצבי' כנגד הרגלים, שרגליך לטוב ירצו. וכן דוד המלך עליו השלום היה מתפלל על שלשתם, אלא ששינה הסדר ואמר (שם קט, לה) 'הדריכני בנתיבי מצותיך' על הרגלים, ואמר אחר כך (שם, לו) 'הט לבי אל עדותיך', ואמר אחר כך (שם, לו) 'העבר עיני מראות שוא'. והזכיר בלב הטיה ובעין העברה, כי הלב הוא ברשותו, להטותו לדרך הטובה או לרעה אף אחר שראה מעשה השוא, על כן התפלל שיעזרו להטותו לדרך הטובה, אבל ראות השוא אינו ברשותו, כי אפשר שיפגע בו פתאום ויראנו, לכן התפלל שיעביר עיניו מראות שוא, ולא יזמינהו לפניו כלל. לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר, איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול, או ישיאנו בקיץ לאמר, איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך, התגבר עליו לקום, שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך, כמו שאמר דוד עליו השלום (שם נז, ט) 'עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר', אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי, וכל שכן אם ישכים קודם אור הבוקר לקום להתחנן לפני בוראו, מה יופיו ומה טובו. (טור אריח סי' א)

ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר, מכל מקום מועד התפלה אשר הוא מועד לכל חי אל יאחר. ויחשוב בלבו, אילו היה בעבודת מלך בשר ודם, וציוהו להשכים באור הבוקר לעבודתו, היה זהיר חריז לעמוד לעבודתו אשר ציוהו, כל שכן וקל וחומר, בן בנו של קל וחומר, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

להיות דבר ידוע ומפורסם ומורגל בפי כל חכמי האמת, כי תכלית כונת הש"י בבריאת עולמו היה בעבור האדם, שלכך היה האדם אחרון בבריאה, כי סוף המעשה הוא תחלת המחשבה, ותכלית בריאת האדם הוא, שיעבוד את הבורא, וזה דבר ידוע ומפורסם, אינו מן הצורך להאריך בראיות, לכן מחויב ומוטל על כל אדם לעשות כל מעשיו וכל מחשבותיו

יהוה אדון הכל היה ויהיה אלהים וכן אל תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כנ"ל ומשגיח עלינו בפרטות אדני אדון הכל

השכמת הבוקר

מיד כשניעור משנתו יאמר:

**מוֹדָה אֲנִי לַפָּנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁחָזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי
בְּחִמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ:** (סדר היום)

'מודה אני'

טוב להרגיל עצמו לומר מיד כשניעור משנתו 'מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתی בחמלה רבה אמונתך', ועל ידי זה יזכור את ה' העומד עליו ויקום בזריזות, אך לא יקום ויעמוד בפתע פתאום, אלא ישהה מעט עד שיגמור נוסח זה בעודו שוכב או יושב. ולפי שנוסח זה אין בו שום שם, מז' שמות שאינם נמחקים, אין איסור לאמרו קודם שנטל ידיו, אף אם נגעו ידיו במקומות המטונפים שבגופו (שהידים עסקניות הן, ומן הסתם משמשו בשינה במקומות המטונפים שבגופו). אבל אסור להוציא דברי תורה מפיו בידיים מטונפות, אבל להרהר בדברי תורה מותר. ואף על פי כן אין לו לדבר ולא אפילו להרהר בדברי תורה בעודו מושכב על מטתו, גם אם נטל ידיו, אלא יקום ויעמוד או ישב באימה, שנאמר (עמוס ד, יב) 'הכון לקראת אלהיך ישראל'.

(ש"ע הרב א"ח מהדורא קמא סי' א ס"ז)

כשאדם נעור בלילה, ולבו אומר לו לקום, אין להתרשל בדבר, אלא יקום בזריזות ואזירות חיל, קודם שיתגבר עליו יצרו הרע בטענות ותואנות, לבקש ממנו שלא יקום, ויתחכם עליו ובל ידע מה, כי הוא זקן וכסיל ויודע דרך לצוד את האדם ולהפיל אותו במהמורות כל יקום, והכל במועצותיו כדת נתונות. ולכן צריך כל בעל נפש ירא וחרד את דבר ה', שלא ישמע ולא יקבל ממנו, וישליך אותו אחרי גוו, ואף אם יהיה עליו לטורח מצד כבודות הגוף ועצלות, ישים מגמתו רצון מלך מלכי המלכים הקב"ה, והכל לנגדו כאין. ובהתלמד אותו בדרך הזה ד' או ה' ימים, לא יכבד עליו ולא יהיה לטורח. אדרבה, הבא ליטורח מסייעין אותו (שבת קד, א), ויצרו הרע יתכפה לפניו כעבד לפני אדוניו, ולא ימוט לעולם ממנהגו הטוב, ויטוב ויבלה בה, ומינה לא יזוז כחמלת ה' עליו, ויהיה לבן חיל וגבור מלחמה להתגבר על יצרו הרע ולשבר כל טענותיו ותואנותיו.

אותיות שמו ואותיות נשמה

חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג, כג), בכל בוקר נעשה האדם בריה חדשה, וכשם שהיצר הרע מקדים עצמו ביצירת הולך, כמו שאמר הכתוב (בראשית ד, ז) 'לפתח חטאת רובץ', הכי נמי, מיד בהתעורר האדם משנתו, אז מקדים הסטרא אחרא להתחבר אליו להחטיאו, וצריך האדם להיות זריז להאחז בנשמתו שהיא מצד הקדושה, על כן מיד בהתעוררו משנתו לקום, יצייר לנגד עיניו אותיות שמו ואותיות נשמה בשילוב, כמו מי שנקרא 'יעקב', יצייר לפניו אותיות כזה: י"נ ע"ש ק"מ ב"ה, וכיצא בזה בשאר שמות, ונמצא שהוא הקדים עצמו ואחז בנשמתו. וזו היא סגולה אחת מהסגולות המצילות את האדם מלבא לידי חטא בעו"ה. (אור צדיקים הנהגת אדם ס"א) מצאתי כתוב בכתיבת יד על שם ספר רכב אליהו דף ה', תיכף אחר שאמר 'מודה אני לפניך', ישלב אותיות נשמה עם שמו, כדי שיגבר על השטן, כי 'שטן' במספר קטן י"ז, וכן 'נשמה' במספר קטן י"ז, וכל הקודם זכה, ונמצא שהוא הקדים עצמו ואותיות מנשמתו. וזו היא סגולה

מסוגלת המצלת את האדם מלבוא לידי חטא בעולם הזה. למשל מי שנקרא יצחק, כזה: ינצחמקה, רצוני לומר, יצייר במחשבתו לעולם אות אחד משמו, ואחר כך אות אחד מאותיות נשמה, עד גמירא. ואם שמו הוא ה' אותיות או יותר, כגון אני נקרא יחיאל, בפעם רביעי יצרף ב' אותיות אל ואחר כך אות ה' של נשמה. (קיצור של"ה) שמעתי מאמ"ז הקדוש (כ"ק מן אדמור רב שר שלום מבעלזא ז"ע) זצ"ל, שתיכף שיעמוד משנתו, יחשוב בשם הלבוש 'אלוה', ועל ידי זה יזכה כל היום לקדושה. (הקדמת הרה"ק מהר"י מאלעסק ז"ע לספח"ק לב שמח עה"ת)

'מודה אני'

ובקומך (דברים ו, ז), למיהב תושבחן למאריה דאתיב נשמתיה, דהא בכמה חיובין אשתכח קמי מאריה, וקב"ה עבד עמיה חסד, ואתיב לה לגופיה. (וזהו הק' פר' ואתחנן רסט, א) ירגיל את עצמו, תיכף ומיד כשיתעורר משנתו, יאמר 'מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתی בחמלה רבה אמונתך'. ויאמר, אפילו בלשון אשכנז, בלב שמח, 'ברוך אל עליון אשר נתן לי מצות ציצית אלה אשר אני מסובב בהן, ומצות נטילת ידיים שחרית להעביר רוח רעה והקליפה הקשה מעל שתי ידיים שלי'. ויראה, שיהיה לבו מלא שמחה באמרו כנ"ל, ויקבל עליו הגדר של מיעוט הדבור. (צעטיל קטן להרבי ר' אלימלך ז"ע אות ט)

'בחמלה רבה', תיבת 'בחמלה' יש לומר באתנחתא, כי 'רבה אמונתך' אין להפסיק ביניהם, והוא מן הכתוב (איכה ג, כג) 'חדשים לבקרים רבה אמונתך', שהקב"ה מקיים אמונתו, להחזיר נשמות המופקדים בבוקר בבוקר. וטעות הוא ביד האומרים בנשימה אחת, ומפרידין בין תיבת 'רבה' ובין 'אמונתך'.

הראשית הוא היסוד לכל

קדש לי כל בכור (שמות יג, ב)... בהתבונן במצוה זו, מחויבין אנחנו לשעבד בכל יום כל ראשיתנו לה', היינו ראשית מחשבותינו בעמדנו ממטנתו, תיכף להתבונן בממשלתו עלינו, וכי הוא המחזיר לנו נשמותינו, וכן ראשית דבורינו

דיני נטילת ידים שחרית

בשחרית, תיכף כשיעמוד ממשכבו, יטול ידיו. ואסור לילך ארבע אמות בלא נטילת ידים. ויעשה צרכיו, ואחר כך יטול ידיו פעם שנית, ויברך 'על נטילת ידים' וגם 'אשר יצר'.

כתב ב"ח בשם תולעת יעקב (בשם הזהיר), כל ההולך ארבע אמות בלא נטילת ידים שחרית, חייב מיתה. ובסדר היום כתוב, שלא יגע במלבושיו עד שיטול ידיו.

לא יגע בידו קודם נטילת שחרית, לא לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים (מפני שהרוח רעה השורה על הידים יוכל להזיק לאלו האברים. משנ"ב סי' ד ס"ק יא). ואם נגע במאכל, הוא חשש סכנה. וכן יש לזהיר בשחרית, שיטלו הקטנים ידיהם, כי הוא חשש סכנה שנוגעים במאכלים בלא נטילה (הנהגה מנגיעת הקטן מיום המילה, קדוש יאמר לו. שו"ע הרב אורח מהדורא קמא סי' ד ס"ב).

וגם הזהירו מאד שלא ליגע למים שבגיגית, המוכנים לנטילת ידים לכל בני ביתו, שלא יטמאם בידו. וכן יזהר מאד בשעת נטילת ידיו מהכלי, שלא יגע במים תוך הכלי ויטמאם.

וכל מדקדק במעשיו יזהר, שמיד שניעור משנתו יטול ידיו, אף על פי שנשאר מושכב. (שם סי' א ס"ז) **צריך** להזהיר לנשים, שיזהירו בנטילת ידים ג' פעמים בסירוגין כמו האנשים, וגם כי הם מתקנות המאכלים, שלא יטמאום בידיהם.

טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. הגה, מיהו אינו מעכב (ר"ל, דיעבד לענין הברכה. משנ"ב ס"ק טז) לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילת הסעודה.

ולכן אם אין לו כלי שלם, מותר ליטול מכלי נקוב. וכן מפלומ"ף, אף שאין כאן כח גברא. אבל אם שכשך ידיו במים, לא מהני לרוח רעה.

נטילת ידים שחרית אין נוטלין על גבי קרקע, אלא לתוך כלי (וטוב שיהא כלי התחתון מאוס. שו"ע הרב סי"ח).

לא יטול ידיו ממי שלא נטל ידיו שחרית (פירוש, שלא ישפוך לו על ידיו... משום 'זהו הטהור על הטמא' (במדבר יט, יט). מג"א סק"ח).

נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו, כדי שיריק מים על ימינו תחלה (כדי שיתגבר ימין, שהוא חסד, על שמאל, שהוא דין. ט"ז סק"ו).

וגם באיטר אזלינן בתר ימין דעלמא.

ידקדק לערות על ידיו מים שלש פעמים, להעביר רוח רעה ששורה עליהן.

ובכתבים איתא, לא ישפוך על יד אחד שלש פעמים רצופים, אלא פעם אחת על ימין ופעם אחת על שמאל, ויטלם עד פרק הזרוע (כי אין הרוח הולך אלא בשלש פעמים, דהיינו פעם אחת על יד ימין ואחר כך על יד שמאל, עד ג' פעמים בסירוגין. באר היטב סק"ו).

ובספר מעשה רב כתב, ד' פעמים, ג' פעמים להעביר רוח רעה, וחד' להעביר המים שנטמאו.

(משנה ברורה סק"י)

וכדי לצאת ידי כל ספק, נכון לשפוך על כל אחת שלש פעמים רצופים, ועוד שלש פעמים לסרוגין. (יעב"ץ)

כתב בשלמי צבור, אם לא הכינו לו רק מעט (מים), שאין בהם כשיעור ליטול בהם עד הפרק שלש פעמים, יכול ליטול רק עד קשרי אצבעותיו, דומיא דיום הכפורים, ומברך 'על נטילת ידים'. וכן יש להקל להולכי דרכים בזמן שהמים לחץ.

וצריך לפשוט הכפות (בשעת הברכה. פרע"ח) לקבל הטהרה, כמי שרוצה לקבל דבר, ויגביהם כנגד הראש.

(מגן אברהם שם בשם כתבים)

ובהגבהתן צריך להיות הימין למעלה קצת משמאלו, ובזה יתגברו החסדים בעולם.

(סדורו של שבת השורש השני ענף א עלה יב)

מראשית ערסתיכם תתנו לה' תרומה לדרתיכם (במדבר טו, כא), נראה לי, כי האדם כשיעור משנתו, עודהו שוכב על מטתו, צריך להרגיל עצמו שיוזעזע מפניו ית"ש, ולהתלבש עצמו ביראתו ית"ש, ולמסור כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו אליו ית"ש, וזה פירוש 'מראשית ערסותיכם', לשון מטה, כמו 'רבדתי ערשי' (משלי ז, טז), 'תתנו תרומה לה', תקדשו עצמיכם תיכף לה', ועל ידי זה יהיה כל היום בקדושה. (אור לשמים)

וראשית מעשינו. והראשית הוא היסוד לכל, כי לו משפט הבכורה, ואחריו ימשכו הענפים בכל עניניהם, במחשבה ודיבור ומעשה של כל היום, וישים השגחתו יתברך לנגד עיניו, כי הוא השופע בו חיות המחשבה ודבור ומעשה ברצונו הטוב. מה שאין כן כשאינו משעבד הראשית לה', הנה ח"ו הוא להיפך, והוא הנרצה בפסוק (תהלים לו, ה) 'יתיצב על דרך לא טוב', בראשית עמידתו, אזי ח"ו 'רע לא ימאס' (שם), הבן הדברים. (דרכי פקודין מצוה יח חלק המחשבה אות ה)

כתב במחזיק ברכה בשם אור צדיקים למהר"ם פאפרש, שאין רוח רעה סרה מהידים שחרית עד אחר הניגוב, ולפי זה ינגב הידים תחלה ואחר כך ירחץ הפנים.

(שערי תשובה אות א)

אם קם ממטתו ולא מצא כלי הנטילה סמוך לו, ואין יכול לומר לאדם אחר שיביאנו אליו, כתב הברכי יוסף, דשמייע ליה מרבנן קדישי, לילך פחות פחות מארבע אמות.

(כף החיים אריח סי' ד אות ב)

מים של נטילת ידים שחרית, אסור להשתמש בהם שום תשמיש, מפני שאסור ליהנות מהם, מפני רוח רעה ששורה עליהם, ולכן לא ילינם בבית, וכן יזהר שלא ישפכם בבית ולא בשום מקום שעוברים שם בני אדם, שמא יגע בהם אדם ויוזק.

(שורע הרב שם ס"ט)

כתב בברכי יוסף, שמנהג החרדים אל דבר ה', שלא לקרות ולברך נגד המים שנטלו בהם שחרית.

(שערי תשובה אות ח)

ואם השליך לתוך כלי של מי הנטילת ידים, מים טהורים שיעור רביעית, ודאי מותר לקרות כנגדם, ולית ביה בית מיחוש כלל (רוח חיים סימן עז). ונראה הא דסגי בהטלת רביעית מים, היינו לנטילת אדם אחד, אבל

(כף החיים שם אות לג)

לשני בני אדם בעי שתי רביעיות, ולשל שלש שלשה, וכן לעולם, כמו מי רגלים. אמרינן בגמרא (שבת נ, ב), רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום, משום כבוד קונו. ובמדינותינו שאין אנו הולכים יחפים, אין צריך לרחוץ רגליו שחרית [פמ"ג].

(משנה ברורה ד סק"ב)

יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית, מפני הרירים שבתוך הפה.

(שורע שם סי"ז)

כי צריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה [בית יוסף]. ואם הוא איסטניס ואינו רוצה להכניס המים לפיו, מפני שאינם זכים וצחים, אין מעכב מלברך [לבוש].

(משנה ברורה ס"ק לו)

הניעור כל הלילה

אם היה ניעור כל הלילה, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו,

(שורע שם סי"ג)

ויטלם (ג' פעמים. משנ"ב ס"ק כט) בלא ברכה.

וכל זה בלא עשה צרכיו, אבל אם עשה צרכיו קודם התפלה, הסכמת האחרונים, דבזה צריך ליטול ידיו ולברך. וכן נכון לעשות לכתחלה במי שניעור כל הלילה, כמו בליל שבועות, יעשה צרכיו או יטיל מים

(משנה ברורה ס"ק ל)

וישפשף, שאז לכולי עלמא יתחייב לברך, ויברך 'על נטילת ידים' ו'אשר יצר'. השכים בבקר קודם עלות השחר ונטל ידיו, אחר כך כשיאיר היום צריך ליטלם פעם שנית בלא ברכה.

(משנה ברורה ס"ק ל)

ולכן כשאומרים סליחות, שמשכימין קודם אור היום, צריכים ליטול ידיהם שנית (אחר אמירת הסליחות) כשיאיר היום.

ישן ביום כשיעור שתין נשמין, יטול ידיו בלא ברכה, אבל פחות משיעור שתין נשמין, אין צריך ליטול

(דרכי החיים)

ידיו. שתין נשמי, רבו בו הדעות בשיעור זה, יש אומרים דהוא ג' שעות... ויש אומרים דהוא יותר מחצי שעה,

(ביאור הלכה סי' ד ד"ה דוד)

ויש אומרים דהוא שיעור מעט יותר משלשה מינוט, על כן בעל נפש יחמיר לפי כחו. (ביאור הלכה סי' ד ד"ה דוד)

נטילת ידים שחרית

בני, הוי זהיר בכלי של מים סמוך למטתך. וכשתקום בבוקר, אל תטול חלוקך ללבוש בלא נטילת ידים, לא

מידך ולא מיד אחר שלא נטל ידיו, כי רוח הטומאה שורה על הידים. ואל תעביר אותם על גבי עיניך, פן יכשלו רבים

במראות עיניך, כי אין ברכה שורה בראית עין שקיבל טומאה, ואי עבד להסתכל בשונאו, שונאו נמלט ואוהבו

(צוואת רבי אליעזר הגדול אות יא)

נכשל. רבי שמעון פתח ואמר 'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' (תהלים כו, ו), האי קרא אוקמוה. אבל תא חזי,

רוא דמלה הכא, לית לך בר נש בעלמא, דלא טעים טעמא דמותא בליליא, ורוח מסאבא שריא על ההוא גופא. מאי

טעמא, בגין דנשמתא קדישא אסתלקת מניה דבר נש ונפקת מניה, ועל דנשמתא קדישא נפקת ואסתלקת מניה, שריא רוחא מסאבא על ההוא גופא, ואסתאב.

וכד נשמתא אתהדרת לגופא, אתעבר ההוא זוהמא, והא אתמר דידי דבר נש, זוהמא דמסאבו אשתאר בהו,

ועל דא לא יעבר ידיו על עינוי, בגין דההוא רוח מסאבא שריא עליו עד דנטיל לון, וכד נטיל ידיו כדקא חזי, כדין

אתקדש ואקרי קדוש.

והיך בעי לאתקדשא, בעי חד כלי לתתא, וחד כלי מלעילא, בגין דיתקדש מההוא דלעילא, וההוא דלתתא

דיתיב בזוהמא דמסאבו ביה, ודא כלי לקבלא מסאבו, ודא לאתקדשא מניה, דא ברוך, ודא ארור. ולא בעיין אינן מין

דזוהמא לאושדא לון בביתא, דלא יקרב בהו בר נש, דהא בהו מתכנשי סטרא דלהון, ויכיל לקבלא נזקא מאינן מין

מסאבין. ועד דיתעבר זוהמא מן ידיו, לא יברך. ואוקימנא, ובגין

כך, בר נש עד דלא יקדש ידיו בצפרא, אקרי טמא, כיון דאתקדש אקרי טהור, ובגין כך לא יטול אלא מן ידא דאדכי

בקדמיתא, דכתיב (במדבר יט, יט) 'וזהו הטהור על הטמא', דא אקרי טהור, ודא אקרי טמא. בגין כך, חד כלי לעילא

וחד כלי לתתא, דא קדישא ודא מסאבא. ומאינן מין אסיר למעבד בהו מידי, אלא בעי לאושדא לון באתר דבני נשא

לא עברין עלייהו, ולא יבית לון בביתא (וכשקם באשמורת ואינו יכול לשפכם, צריך לכסותם ואחר כך יברך וילמוד,

וכן קבלתי. נצוצי אורות להחידא ז"ל אות ג), דהא כיון דאתושדן בארעא, רוחא מסאבא אשתכח תמן ויכיל לנזקא, ואי חפר

לון מדרון תחות ארעא, דלא יתחזון, שפיר.

יהוה אדון הכל היה יהוה ויהיה אלהים וכן אל תקוף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כג'ל ומשיגה עלינו בפרטות אדני אדון הכל

שויתי יהוה יא הדרונה לנגדי תמיד

כתב בספר עמק ברכה, יכין בברכת נטילת ידים שיש בו יג תיבות נגד יג מדות. (באר היטב סי' ד ס"ק א)

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו, וצונו על נטילת ידים:

פירוש

תניא, היה ר' מאיר אומר, חייב אדם לבדוק מלה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יג) 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך', אל תקרי מה אלא מלה (מנחות מג, ב). יש מפרשים, אומרים הפסוק של 'ועתה ישראל' הם מלה. ויש מפרשים, מה בחלוק אומרים א"ת ב"ש הם י"ן ועולים מלה. ובהגדה (נמדר"ר ית, כה) 'נאם הגבר הוקם עלי' (שמואל ב כג, ט), ע"ל בגימטריא מלה. ומה ראה דוד ליסדה, לפי שהודיעוהו אנשי ירושלים שהיו מתים בכל יום מלה אנשים מישראל ולא היו יודעים למה, עד שראה דוד ברוח הקדש, ותקן להם מלה ברכות. ויש לומדים אותו מזה הפסוק 'כי כן יצרך גבר' (פסלים קכח, ד), כ"י כ"ן בגימטריא מלה. אמנם נשתכחו מרוב הטרדות והשעבוד, עד שבאו החנאים והאמוראים וקדדו להן מחמיהן. וזה משבט נשם רב נטרונאי גאון: על נטילת ידים, א' אשר יצר תחלה וסוף, ג'. אלהי נשמה, ד'. לשכוי בינה, ה'. שעשי יהודי, ו'. שלא עשני עבד, ז'. שלא עשני אשה, ח'. מגביה שפלים, ט'. פוקם עורים, י'. מלביש ערומים, י"א. זוקף כפופים, י"ב. סומך נפלים, י"ג. מחיר אקורים, י"ד. רוקע הארץ על המים, ט"ו. מכין מעדי גבר, ט"ז. שעשית לי כל צרכי, י"ז. אחר ישראל, י"ח. עוטר ישראל, י"ט. הנותן ליעף כח, כ'. המעביר חבלי שינה מעיני, כ"א. גומל חסדים, כ"ב. אשר בחר בנו, כ"ג. לעסוק בדברי תורה, כ"ד. והערב נא, כ"ה. תפלה של ראש ושל יד כ"ו. ברוך שאתה, ישמחת, יוצר אור, אהבה, גאל ישראל ל"ב. שלש פעמים ברכות של י"ט עם ברכות המלשינים, פ"ט. נטילה לסעודה וברכת המוציא פעם אחת לפחות, ז"א. ואחר הסעודה, ברכת הזן, הארץ, צונה ירושלים, הטוב והמטיב, בורא פרי הגפן ב' פעמים לפחות, ז"ו. נטילת ידים למנחה ולצרכיו, אף על פי שאין מצרכין שם על נטילת ידים, מצרך אשר יצר, ועוד שאר ברכות בורא נפשות ושהכל, נמצא כל איש מצרך מלה ברכות בכל יום בחול. אבל בשבת שאנו מחסרים ל"ו ברכות מהשלשה תפלות, הראויות להיות י"ט כל אחת, שאין אלא ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע, לכן מוסיפין ברכת מגן אבות, קידוש היום, הרי ב'. וגם תקנו לומר 'אין כאלהינו', ד' אין, וד' מי, וד' גודה, שהם י"ב. ועל כולם אומר ברוך ד' פעמים, אחת ד' פעמים, כאומר ברוך אחת אמר, שהם כ"ב ומוסיפין סעודה שלישית, שהם על נטילת ידים, המוציא, ובורא פרי הגפן, וד' ברכות המזון, וז' ברכות של מוסף, הרי ל"ו. וממלאין במיני מגדים ופירות גם כן. ויש אומרים, שלכן קורין בתורה ו' שחרית, וג' במנחה, לכל אחד שתי ברכות, הרי כ'. ושבעה ברכות של מפטיר, ושבעה ברכות של תפלת מוסף, הרי ל"ד, וממלאים גם כן בפירות.

ברוך, הוא פעול כמו 'כי ברוך הוא' (נמדר כב, יג), שרצונו לומר אין צריך לבדוקנו כי הוא מקור הברכות. הויה, היה היה ויהיה. אלהינו, לשון חזק ואומץ, כמו 'יש לאל ידי' (נראים לא, כט). אשר קדשנו, יש מפרשים על שם 'והתקדשתם והייתם קדושים' (ויקרא יא, מד), וכמו שנאמר (ע"פ דברים טו, יג) 'להיות לו לעם קדוש ולשמור מצותיו'. ויש מפרשים שהוא לשון אירוסין וקדושין, וכמו שאמר (הושע ב, כב) 'וארשתוך לי באמונה', והמנונים נקראו אמונה, כמו שנאמר (פסלים קיט, פו) 'כל מצותיך אמונה'. וצונו, מ'לא תסור' וגו' (דברים י, יא), ולכן יש בצרכה שלש עשרה מיצות, כנגד י"ג תיבות שבפסוק 'שאל אביך ויגדך' (שם לב, ו). ומה שהתחיל בנוכח באמרו אחת, וקיים בנסתר באמרו קדשנו וצונו, כתב האבן ירחי, שאחרי שאמר לנוכח, על שם 'שויתי ה' לנגדי תמיד' (פסלים טז, ט), ואמר שהוא מלך על כל העולם, אם כן דבורו נסתר, ולכן קיים בנסתר, ויהיה מאמרו ברוך אחת ה' אלהינו מלך העולם המנוה אותנו וכו'. וריצ"א נחם טעם אחר, לפי שהשם יתברך נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד עצמו, וכן הנשמה נראית ונעלמת, והצרכה היא צפה וצמחצמח הלצ, והאדם מורכב מגוף ונשמה, מצד נשמתו הוא דבוק בקונו ומצד גופו לא, ולכן באו צרכי האדם נוכח ונסתר. וכן כתב דוד המלך ע"ה (שם קמה, יא) 'כבוד מלכותך יאמרו' הרי נוכח, 'להודיע לפני האדם גבורותיו' (שם, יג) הרי נסתר. ומתחיל צי"ת ומקיים צמ"ס, נגד שם של מ"ב, שיערבב השטן שלא לקטרג בתפלה. וכן נגד ראשי

בשר, ועל ידי זה 'מפליא לעשות' שהנשמה נקשרת בגוף, ועל כן תקנו לומר מיד אחר ברכה זו, ברכת 'אלהי נשמה'.
(דרכי משה ארח סי' ו אות ב)
ובכוונות כתוב, דהנשמה נהנית מרוחניות המאכל, והגוף נהנה מגשמיות המאכל, ומכאן זה קשורים זה בזה על ידי המאכל.
(מגן אברהם סק"ד)

ונראה לי, ש'מפליא לעשות' קאי על הנשמה שנתן באדם, וזו היא פליאה גדולה שיתקיים דבר רוחני, והוא מן העליונים, בדבר גשמי בגוף האדם, שהוא מן התחתונים. ואי אפשר לנשמה לעשות פעולתו להשכיל במושכלות, בעוד שאדם חולה בר מינו באחד מאבריו, כי כאב גופו מטרידו מלעשות פעולתו, ועל כן אמר 'רופא חולי כל

יהוה ארון הכל היה יהוה ויהיה אלהים וכן אל תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כנ"ל ומשגיה עלינו בפרטות ארנו ארון הכל

שוריתי יהוה יא הד ונ הי לנגדי תמיד
ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר
 יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים ונקבים, חלולים
 חלולים. גלוי וידוע לפני כסא כבודך, שאם יפתח אחד
 מהם, או יסתם אחד מהם, אי אפשר (להתקיים ו) לעמוד
 לפניך אפלו שעה אחת. ברוך אתה יהוה, רופא כל
 בשר ומפליא לעשות:

פירוש

תיצות שמות האבות, אברהם יצחק יעקב שהם כ"א, וראשי תיבות חמשה חומשי תורה, בראשית, ואלה שמות, ויקרא, וידבר ה' וגו' במדבר. אלה הדברים, שגם הם כ"א, הרי מ"ב, רמז שהקדוש ברוך הוא שיתף שמו באבות ובתורה, ואנו מתפללין תפלתנו ומזכירים זכות אבות וזכות התורה. על גטילת ידיים, ר"ת ענ"י, כי מי שמוזלזל בגטילת ידיים סוף בא ידי עניות. נטילת, על שם הכלי שקורין נטלא. ואף על פי שאין צריך לא כלי ולא שאר חומרות שצריכין בגטילה לסעודה, מכל מקום לא ראו חכמים ז"ל לשנות הצרכה. ויש מפרשים שהוא לשון הגבהה, כמו שנאמר (שם קלד, ב) 'שאו ידיכם קודש וברכו את ה''', וכתיב (ישעיה סג, ט) 'וינטלס וינשאס'. וסמך לנטילת ידיים מן התורה, שנאמר (ויקרא טו, יא) 'וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים טמא הוא'. וצרכה זו ראשונה היא אחרי שפירש מן השינה, שהיא אחד מששים במיתה, והמת טמא, שנאמר (ע"פ במדבר יט, יא) 'כל הנוגע במת יטמא'. וכן אמרו רז"ל (פסחים מו, א) 'שצריך לילך ד' מילין כדי למלא מים לנטילה זו לחפלה, והטעם, שהתפללות נגד תמידים תקנום, שנאמר צהם (שמות ל, ב) 'צבאם אל אהל מועד ירחצו מים', וכן נאמר (תהלים כו, ו) 'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'', שזה מדבר בחפלה שהוא הולך סביב למזבח ה'. ועוד שצריך לנקצו בשעת קומו ממטתו וגם ידיו מלכלכות, ואמרו רז"ל (ברכות טו, א) 'כל הנפנה ונוטל ידיו וקורא קריאת שמע כאלו הקריב קרבן, שנאמר 'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה''. וענין הנטילה, לערות על ידיו ג' פעמים בסירוגין כדי להסיר רוח רעה ששורה על הידים, ושאינה סרה עד פעם שלישית. ויצרך אחרי נטילה שהוא טהור, וקודם נגוב, כדי שיהא הצרכה עובר לעשייתה.

אשר יצר את האדם בחכמה, על שם 'וייצר ה' אלהים את האדם' (בראשית ב, ו), ותיצת בחכמה מוסב על חכמת האדם, ורצונו לומר, נתן בו צורה מלאה חכמה, וזה יראה ממה שהוא מוכתר במושכלות ראשונות, ונרמז בו עולם קטן וכיוצא בזה, והכרת פניו עננה בו, וזה יראה ממה שהוא נצב הקומה חי מדבר, שכל זה הוראה על שהגוף מלא חכמה. או שנאמר שתיצת בחכמה מוסב על ה', כמו 'ה' בחכמה יסד ארץ' (משלי ג, יט), כמו חמשת החושים וכפילתם על ג' היותר טוב עם כחם והולאת המותרות והמחזיק והמעכל ודומיהם, כנראה מקמיכת וצרא בו נקבים נקבים, שנוכל לפרשו נקצי הולאת המותרות. בחכמה, חי"ת כ"ף מ"ם ה"י בגימטריא תרי"ג, ופירושו, יצר האדם לכבודו לקיים תרי"ג מצוות. וברא בו נקבים נקבים, יש לפרשו מלשון 'וצרא אותהן צרצרות' (יחזקאל כג, מז), שהוא לשון נקב, ומדבר מנקב הפה והחוטם והאזנים ופי האמה ופי הטבעת, ובכפל הלשון להורות על רבויים. וכולם יצר בחכמה, כדי להוציא הלחות ומותרות שלא יתעפשו בגוף. ועוד ניכרת חכמתו, שהאדם כנוד מלא רוח, כמו שאמר חלולים חלולים, ועם כל זה מפליא לעשות בחכמה שאין הרוח יוצא דרך הנקבים. או שנאמר וצרא מלשון צריאה, שנופל על העדר מקום הנקבים, ואשר יצר מורה על קנין גוף האדם, ואז לכולם יוצר אור וצורא חושך' (ישעיה מה, ו), כי האור קנין אורה והחשך העדר האור. חלולים חלולים, בגימטריא רמ"ח. וכפל הלשון, שרומז על רמ"ח אברי האדם שחלולים רב, כי האדם חלול אפילו צין עשם לצער וצין עשם לעשם, ואין צריך לומר צעם עצמו, וזה על ידי ורידין שהדם הולך ומתפשט לחותו במקום הצורך בטבע, כשומר עיר שהולך ורץ במקום הצריך לשמור עם כחו וחילו. לפני כסא כבודך, רמז שכל הנפשות הם תחת כסא כבודו, ולכן לא אמר לפניך (אצורהם). שאם יפתח או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים, מה שראוי להיות פתוח וסתום לפי הזמן והמקום, כגון טבירו קודם שיצא לאויר העולם, ופיו עליון ותחתון לאחר שיצא לאויר העולם, כדאיתא צפרק המפלת (נדה ל, ב) 'דרש ר' שמלאי, למה הולד דומה צמעי אמו, מקופל ומונח כפנקס, שחי ידיו על שחי צדעיו, שחי אציליו על שחי ארכבותיו, שחי עקביו על שחי

יהוה אדון הכל היה יהוה יהיה אלהים וכן אל תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כנ"ל ומשגיח עלינו בפרטות אדוני אדון הכל

שויתי יהוה יא הד ונהי לנגדי תמיד

כתב אבודרהם, שיפסיק מעט בין 'אלהי' ל'נשמה', שלא ישמע שהנשמה הוא אלהיו חס וחלילה. (דרכי משה אריה סי' מו אות א)

אלהי, נשמה שנתת בי טהורה (היא), אתה בראתה, אתה יצרתה, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד לטלה ממני, ולהחזירה

פירוש

עגבותיו, וראשו מונח לו בין ירכיו, פיו סתום, וטבורו פתוח, אוכל ממה שאמו אוכלת, שותה ממה שאמו שותה, ואינו מוסיף רעי שמא יהרוג את אמו. ולאחר שינא לאויר העולם, נפתח הסתום ונסתם הפתוח, עד כאן. וכל זה בחכמה, שאלמלא כן אי אפשר לחיות, שאלו היו ידיו ורגליו שולטין, היה הורג את אמו צוקצו שלייתה כי יתרוץ צקצבה. וכן אילו היה פיו פתוח צמעי אמו, היה נוזן דרך פיו המאכל כמו שהוא, ועל כרחו דרך הטבע היה צריך להוסיף רעי ולדחות המותרות שלא יתעפשו, והיו מתעפשים צמעי אמו וממיתים אותה. אבל הנזון מטבורו הוא מזון שכן נחשכל, והוא לו כלחם הקלוקל שנבלע צאצרים, הרי חכמה, ובלעדי זה אי אפשר לחיות. רופא כל בשר, שאין חינוק נולד צלי ריסוק אצרים. ומפליא לעשות, כמו שדרש ר' חנינא פרק המפלת (שם לא, ב), מאי דכתיב (איוב ט, י) 'עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר', צא וראה שלא כמדת הקצ"ה מדת צער ודס, צער ודס נותן חפציו צחמת נרורה ופיה למעלה, ספק משתמר ספק אינו משתמר, ואילו הקצ"ה צר את הולד צמעי אמו פתוחה ופיה למטה ומשתמר, הוי אומר ומפליא לעשות. וצ"ר (א, ג) אמר ר' תנחומא, הנוד הזה אם יש בו נקצ כחודה של מחט, כל רוח יוצא הימנו, והאדם עשוי מחילין מחילין נקצים נקצים ואין רוח יוצא ממנו, הוי אומר 'עושה נפלאות אתה אלהים לצדך' (תהלים פו, י). ויש צרכה זו מ"ז תיבות. מ' כנגד יצירת הולד, ושצעה כנגד קליטת הזרע.

אלהי נשמה, צרכה זו אינה פותחת צדריך, פירש ר"ת, משום שהיא צרכת הודאה על שנתן לנו הנשמה, והיא צרכת הגשמים וכיוצא בהן. טהורה היא, כי ממקום טהור חוצצה, כדאיחא פ"ק דברכות (י, ב) מה הקצ"ה טהור אף הנשמה טהורה. אתה בראתה, על שם 'צורא רוח' (עמוס ד, יג). יצרתה, על שם 'יוצר רוח האדם צקצבו' (זכריה יב, א). נפחתה, על שם 'ויפח באפיו נשמת חיים' (בראשית ב, ז). וענין כל זה להודיע רצ טובה וטהרה, על שהוא בעצמו ולא על ידי שליח נחשק צה, אם כן תחלת צרייתה, ויצירת נרורה, ונפחת נשמת חיים באפיה, הכל צטהרה. ואתה משמרה בקרבי, כמו שאמר ה' 'ישמור את נפשך' (תהלים קלא, ז), 'שומר חסידיו' (שם ז, י). וענינו, שלא תלא מן הגוף עד עת צא דצרו. לטלה ממני, ליום המיתה, שנאמר (קהלת יב, ז) 'והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה', אם כן צריך להחזירה לו טהורה כמו שנתנה. ולהחזירה בי לעתיד, לחיות המתים, שנאמר (יחזקאל לו, יד) 'ונתתי רוחי

'אלהי נשמה'

'אלהי נשמה שנתת בי טהורה', והנה על כרחך שדבורים אלו אומר הגוף - 'נשמה שנתת בי', ואיך יתכן שהגוף, שהוא חומר עכור, יודה וישבח להשי"ת. אמנם כאשר האדם משכים בבקר וממליך מיד את הבורא ית"ש על כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, נתקדש על ידי כך גם הגוף בקדושת הנשמה, באופן שכל אברי הגוף משתוקקים גם כן לעבוד את השי"ת, כמו שהנשמה משתוקקת לעשות את רצון קונה, עד שלא תהיה לאדם שום מניעה מצד הגוף לקיים את מצוות השי"ת. והוה הענין שהסמיכו את ברכת 'אלהי נשמה' לברכת 'אשר יצר', כי על ידי שאנו מודים להשי"ת 'אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו' וכו', אנו ממליכים את הבורא ית"ש על רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, עד שהגוף נתעלה לבחינת נשמה, וזה שמסיימים 'ומפליא לעשות', שהוא ענין פלאי, שהגוף נתעלה ונתקדש בקדושת נשמה, ומתוך כך יכול הגוף לשבח ולומר 'אלהי נשמה שנתת בי טהורה'.

וזה שמסיימים 'ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים', פירוש, הגוף שהוא חומר עכור, בבחינת 'פגרים מתים', הופך להיות בבחינת נשמה, ומשתוקק לעבוד את השי"ת. (כ"ק מן אדמו"ר רבי יהושע מבעלזא זי"ע)

כי מתער משנתיה, אומר 'אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו'... המחזיר נשמות לפגרים מתים'. (ברכות ס, ב)

'אלהי נשמה וכו' אתה בראתה בי ואתה יצרתה בי ואתה נפחתה בי וכו', הנשמה בלישנא דקרא כוללת כל חלקי הנפש, שהם שלשה, נפש, רוח, נשמה... ועל דרך זה אמר בה ג' לשונות אלו, 'אתה בראתה בי' על הנפש הטבעית, שנאמר (בראשית א, כו) 'ויברא אלהים את האדם' וגו', 'ואתה יצרתה בי' על הרוח החיוני, שנאמר בו (שם ב, ז) 'וייצר ה' אלהים את האדם' וגו', 'ואתה נפחתה בי' על הנשמה השכלית, כמו שכתוב (שם) 'ויפח באפיו נשמת' וגו'.

וענין בשלמי צבור, דגירסת הרי"ף 'טהורה היא', אבל בש"ס וכן ברמב"ם והרא"ש והרד"א (אבודרהם) אין שם תיבת 'היא', רק 'טהורה, אתה' כו', וכן הוא לפי מה שכתוב בכוונת, שיש מ"ז תיבות, כמספר שמות הוי"ה אהי"ה, גם כן אין לגרוס תיבת 'היא', ומוזה הטעם יש לומר 'אדון כל הנשמות', מלבד הטעם שכתב הרד"א. (שערי תשובה סי' ו אות ו)

יהוה אדון הכל היה והיה אלהים וכן אל תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כגל ומשניח עלינו בפרטות אדוני אדון הכל

שויתי יהוה יא הד ונהי לנגדי תמיד

בִּי לַעֲתִיד לָבֹא. כָּל זֶמֶן שֶׁהִנֵּשְׁמָה בְּקֶרְבִּי, מוֹדָה אֲנִי
לִפְנֶיךָ, יְהוֹה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, רַבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים,
אֲדוֹן כָּל הַנַּשְׁמוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוֹה, הַמַּחְזִיר נַשְׁמוֹת
לִפְגָּרִים מֵתִים:

פירוש

נכס ומייתס'. כל זמן שהנשמה בקרבי וכו', על שם 'לא המתים יהללו יי' (פסלים קטו, ח). רבון כל המעשים, כמו שנאמר (ישעיה מה, ו) 'אני ה' עושה כל אלה'. אדון כל הנשמות, כמו שנאמר (שם מה, ה) 'עוֹשֵׁן נֶשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה'. המחזיר נשמות לפגרים מתים, עניינו על תמים המתים, או על כל צוקר שמחזיר לנו נשמתו הפקודה אללו צלילה, והשינה אחד מששים צמיחה, וכן כנה אומה חיוז צמיחה, צאמרו (ג, יג) 'כי עמה שכנמי ואשקוט ישנמי אז ינוס לי'.

ברכות התורה

מצוה טו (ממנן תריג המצוות לדעת הרמב"ן) שנצטוו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה, על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו, והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא. וכאשר נצטוו בברכה אחר כל האכילה, כן נצטוו בזו. ובשלישי של (מס' ברכות כא, א) אמרו מניין לברכת התורה לפנינו מן התורה, שנאמר (דברים לב, ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו... והעולה מזה שברכת התורה לפנינו מצות עשה דאורייתא (וכן דעת הרשב"א והחיתון. ויש סוברים שברכת התורה היא מדרבנן, כמובא במשנה ברורה סי' מז סק"א, והדרשה מהכתוב היא אסמכתא).

(רמב"ן ביספר המצוות להרמב"ם בהוספות למצוות עשין) ברכת התורה מאד צריך לזוהר בה, כדאיתא בנדרים בפרק ואלו נדרים (פא, א), מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי חכמים, רבינא אמר, מפני שאין מברכין בתורה תחלה, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (ירמיה ט, יא) 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ', דבר זה נשאל לחכמים (דכתיב 'מי חכם ויבן'. פרישה) ולנביאים ולמלאכי השרת (דכתיב 'ואשר דבר פי ה' אליו. שם) ולא פירשהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר (שם, יג) 'ויאמר ה' על עזבם את תורתני אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה', היינו 'ולא שמעו בקולי', היינו 'ולא הלכו בה', אמר רב יהודה אמר רב, לומר שאין מברכין בתורה תחלה. (טור אר"ח סי' מז)

ומצאתי במגלת סתרים של הרב רבי יונה ז"ל, דקרא הכי דייק, דעל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ, דאם איתא ד'על עזבם את תורתני' כפשטיה משמע, שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים, למה לא פירשהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקין בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה, והיינו 'לא הלכו בה',

כלומר בבנתה ולשמה. אלו דברי הרב החסיד ז"ל, לו הם נאים, וראויים למי שאמרם. (ר"ן נדרים פא, א) מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי חכמים, רבינא אמר, מפני שאין מברכין בתורה תחלה, כלומר, בתחלת עסקם בתורה בכל יום, ותלמידי חכמים מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה, אינם זהירים לברך כשפותחין, לא מקיימא ברכתא, דכתיב 'ונהיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורה'. כך כתב שם המפרש (המיוחס לר"י ד"ה שאין מברכים). ורבנו הגדול מהרי"א אבדוה ז"ל כתב, שהטעם שאינם זוכים לבנים תלמידי חכמים מפני שאין מברכין בתורה הוא, לפי שמאחר שאין מברכין על התורה, מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא, לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה 'לא ימושו מפ"ך וגו' (ישעיה נט, כא). (בית יוסף אר"ח סי' מז) ואיכא לתמוה טובא, למה יצא כזאת מלפניו, להענישם בעתש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחלה, שהוא לכאורה עבירה קלה. ונראה, דכותנו ית' מעולם היתה, שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורחוניות וקדושת מקור מצא התורה, ולכן נתן הקב"ה תורת אמת לישראל במתנה שלא תשתכח מאתנו, כדי שתתדבק נשמתנו וגופנו ברמ"ח אברים ושס"ה גידין ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה שבתורה, ואם היו עוסקים בתורה על הכונה הזאת, היו המה מרכבה ודיכל לשכינתו ית', שהיתה השכינה ממש בקרבם, כי היכל ה' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה, והארץ כולה היתה מאירה מכבודו, ובוזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה, והיה המשכן אחד. אבל עתה, שעברו חוק זה, שלא עסקו בתורה כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם, לידע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתנאות להראות חכמתם, ולא נתכחו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורחוניות התורה, ולהמשיך השכינה למטה בארץ כדי שתעלה נשמתם למדרגה גדולה אחרי מיתתם, הנה בזה עשו פירוד, שנסתלקה השכינה מן הארץ ועלתה לה למעלה, והארץ נשארה בגשמיותה בלי קדושה, וזה היה גורם חורבנה ואבדתה. והוא אמרו 'מי האיש החכם' וגומר 'על מה אבדה הארץ' וגומר 'ויאמר ה' על עזבם את תורתני אשר נתתי לפניכם' וגומר, ואמר 'תורתני', תורת אמת אשר נתתי במתנה

יהוה ארון הכל היה יהוה ויהוה אלהים וכן אל תקף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהיו כגל ומשיג עליו בפרטות אדני ארון הכל

שׁוֹרֵי יְהוָה יֵאָדְרוּ וְנִהְיֶה לְנִגְדֵי תַמִּיד
לְשֵׁם יְיָ יְחִיד קֹדֶשׁ אֲבִיר הָיָה וְשָׁכֵנִיתִיהָ, בְּדָחִילוֹ וּרְחִימוֹ, לְיֵחֵד שֵׁם
יְיָ בּוֹ"ה בְּיַחְוָדָא שְׁלִים, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הִנְנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִים
מִצּוֹת בְּרַכַּת הַתּוֹרָה וְתִלְמוּד תּוֹרָה, לְתַקֵּן אֶת שְׂרָשׁם בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן:

ברכת התורה חמורה משאר ברכות, כי היא מצות עשה דאורייתא. (יעב"ץ)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצּוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה:

האריז"ל נהג לענות כאן 'אמן'. (מגן אברהם סי' מז סק"ה)

פירוש

וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, נאמרו (דברים י"א, יט) 'ולמדכם אותם את בניכם לדבר נס נשנתן ונלכתן ונקומך',
'ושמרתם את מצוותי' (ע"פ דברים י"א, ט). ולעסוק, לנונו לומר, המעסקות התורה והמנוה.

אביו באהבה ובתשוקה, אז יש לו תענוג מכל דבר אשר הוא עושה, ואדרבה הוא משתוקק תמיד מתי אוכה לשמש את אביו. וכן הענין בעבודת יוצרנו ית"ש, כשאדם לומד תורה דרך עבודה, כדי שידע איך לעבוד לו ית"ש, אין לו שום תענוג מעסק התורה, ולא יתלהב לבו לברך ברכת התורה ולהודות לו ית"ש על נתינת התורה, כי מה איכפת ליה, אם לא נתנה היה פטור ממנה, מה שאין כן מי שלומד תורה לשמה, כמו שכותב הבי"ח שם, להיות כסא והיכל לשכינה על פי נשמתו העוסקת בדבר ה', והוא נעשה מרכבה לשם ה', ושורה עליו כל הקדושה, וכל המלאכים מקשיבים לקולו, וכמו שהאריז"ל בזה בספר הזוהר הק' נח"א צ"ב א' ובספרי קבלה, אם כן יש תענוג גדול והשתוקקות והתלהבות להודות לו ית"ש על נתינת התורה, ולברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה', ואומר 'הערב נא ה' אלהינו, שיהיו דברי תורה מתוקים בפינו כגל, ויהיה אנחנו וצאצאינו עוסקים לשמה. ואמרו 'צאצאינו', ולא זרענו או יוצאי חלצנו, לרמז בו, שיהיה היחוד על ידינו בשם הו"ה ובשם אדני העולים צ"א. (עבודת ישראל לקט"ס)

ויהי נועם

הנוהגים קודם כל מצוה לומר פסוק 'ויהי נועם', לא
יאמרוהו קודם ברכת התורה.

(עבודת הקדש להחיד"א ז"ל קשר גדל אות ל')

לברך בשמחה

ברכת התורה צריך לזוהר בה מאד, שלא חרבה הארץ אלא
מפני שלא ברכו בתורה תחלה, לפי שלא היתה
חשובה בעיניהם כל כך לברך עליה, לכך היו מזלזלים
בברכתה, לכן לא הגינה עליהם תורתם, אף על פי שעסקו
בה הרבה. ולכן יראה כל אדם, שתהיה כלי חמדתו של
הקב"ה, שהיה משתעשע בה בכל יום, חשובה בעיניו לברך
עליה בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם, שזה מורה
שעוסק בה לשמה, ויזכה לשלשלת הנמשך לעוסק בה
לשמה, שהוא 'לא ימוש מפני זרעך' וגו' (ישעיה נט,
כא), שתעשה שאלתו ובקשתו שמבקש בברכתה 'ונהיה
אנחנו וצאצאינו וכו'. (שרע הרב אריז"ל סי' מז סק"ה א')

שלא יהיו למדין ושוכחין, וגם פירשתי להם טעם כל הדברים ופירושיהם, וזהו 'אשר נתתי לפניכם' כשלחן ערוך וכו', וכמו שאמרו רז"ל (מכילתא) על הפסוק (שמות כא, א) 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם', וכונתי שיתקשרו בעצם קדושת תורת תורת אמת, והשכינה תהא שורה בקרבם, והמה עזבו את תורתם. 'ולא הלכו בה', פירוש, תחלת ההליכה ברוחניות התורה ממדרגה למדרגה, כדי שתתדבק הנשמה בעצמות קדושת התורה, לא הלכו בה, דהיינו לא הלכו בה לשמה בשעה שבאו לפתוח בעסק התורה, ולברך לפניו ית' ולהודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינתו ית', והוא המכוון בברכת 'אשר בחר בנו, על אשר קרבנו לפני ה' סיני ונתן לנו תורתו הקדושה, כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום, כדי שתתדבק נשמתו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו, לא הלכו בה לעסוק בדברי תורה לשמה, כי בזה נענשו שנסתלקה השכינה מן התחתונים, ואז 'אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר', כלומר נחרבה ונשארה חומרית, מבלי עובר שם קדושת השכינה, כי נסתלקה השכינה לגמרי מן הארץ ועלתה לה למעלה. וכך היא גירסת רב אלפס 'לומדי תורתך לשמה', וכזה ראוי להגיה בסדורים. (בי"ח שם) ענין ברכת התורה שהחמירו בה חז"ל, עד שאמרו (בי"ח פה, ב) 'על מה אבדה הארץ' (ירמיה ט, יא), דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשה הקב"ה בעצמו, 'על עזבם את תורתם ולא הלכו בה' (שם, יב), אמר רב, שלא ברכו בתורה תחלה וכו', עיי"ש, וכבר הציע הבי"ח באורח חיים דבריו ותמצא מרגוע לנפשו, וגם אנחנו נסיף על דבריו הקדושים קצת, דהנה מי שלומד תורה על מנת שיהיה למדן ח"ו, או אפילו שידע הדינים על בורין ולעבוד ה' כרצונו, מכל מקום אין לו תענוג גדול מעסק התורה כמו העוסק לשמה, להיות היכול לשכינה תיכף בשעת עסק התורה ומרכבה קדושה. והנה על פי משל ממילי דעלמא, כשהעבד עושה רצון אדוניו לפי שנצטוו מאתו ומקבל עולו, מכל מקום אינו מתענג בזה, כי לולא נצטוו היה יותר טוב לו שילך חפשי וכן חורין, רק שהוא מוכרח לעשות מה שצוהו אדוניו, אבל הבן שעושה רצון

פירוש

קצרות. ויש אומרים ש'הערב' היא ברכה בפני עצמה, ואינה דומה לברכת ההבדלה, לפי שברכת ההבדלה אינה סמוכה לעולם לברכת הנר והבשמים, שאם רוצה מברך על הנר ובשמים בפני עצמם, ואחר כך מבדיל על הכוס בלא נר ובשמים, ומטעם זה פותחת ברכת 'אשר בחר בנו' ב'ברוך', לפי שבקריאת התורה בצבור מברך אותה בפני עצמה. וכן נהגו לומר 'הערב' בלא וא"ו. אבל יותר טוב לומר בוא"ו, לפי שאף אם היא ברכה בפני עצמה ואומרה בתוספת וא"ו, אין בכך כלום, אבל אם היא ברכה אחת ואומרה בלא וא"ו, הרי זה מפסיק באמצע ברכה. וכן על פי הסוד היא ברכה בפני עצמה, ויש לענות 'אמן' בינתים, ואף על פי כן יש לומר 'והערב' בוא"ו. (שריע הרב אריה סי' מז ס"ה)

וְצֶאֱצֵאִי צֶאֱצֵאִינוּ

והא דאיתא בכל הסדורים 'ונהיה אנחנו רצאצינו ורצאצי
עמך בית ישראל' וכו', איכא למידק, נימא בקיצור
'ונהיה אנחנו וכל עמך בית ישראל' וכו'. ונראה לפע"ד,
שנתקן על פי דרשת רז"ל (בי"מ פה, א) דכל הרואה בנו וכן
בנו עוסק בתורה, מובטח לו שאין התורה פוסקת מזרעו,
שנאמר (ישעיה נט, כא) 'לא ימרוש מפיו ומפי זרעו' וגו', ולפי
זה צריך שיאמר 'רצאצינו רצאצי צאצינו רצאצי עמך
בית ישראל' וכו'. וכן שמעתי, שנוהגים כך במדינות
אחרות, ונכון הוא. (בית ארץ סי' מז ד"ה ומ"ש רבינא)

גם שכתבו קצת האחרונים (עי' מג"א) כי תיבת 'צאצאינו' כולל הדורות, מכל מקום נכון לומר גם 'צאצאי צאצאינו', מצד מה שאמרו בזוהר הק' פרשת וישלח (קסט, א), בעי לפרטי בשפוותיה. (אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש וי"ע מהדורא תנינא) 'אשר בחר בנו'

אשר בחר בנו' וכו', אמר רב המנונא, זו היא מעולה
שבברכות.
זו היא מעולה שבברכות התורה, לפי שיש בה הודאה
למקום וקילוס לתורה ולישראל.
(רש"י)

טובות, ויכוין מאד בברכת 'אהבה רבה', וכן בברכת התורה כשאומר 'ונהיה אנחנו וצאצאינו' וכו', וכן בתפלת 'ובא לציון גואל' כשאומר 'למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה'. בכל מקומות אלו יעשה תפלתו קבע על בניו שיהיו לומדי תורה וכו'.

(עשרת זקנים סי' מז)

מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר, וכל מעשיו הטובים שהיה עושה, היה עושה בסתר, והיה לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע נקבות, ובכל יום היה מתפלל ומשתטח ומבקש רחמים ומלחך עפר בלשונו, כדי שלא יבא אחד מהם לידי עברה ולידי דבר מכוער. ואמרו, לא יצאת אותה שנה ולא שנית ולא שלישית, עד שבא עזרא והעלה הקב"ה על ידו את ישראל מבבל, ואותו הכהן עמהם, ולא נכנס הכהן ההוא לעולמו, עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומבני בניו עד חמשים שנה, ואחר כך נכנס אותו הכהן לבית עולמו, עליו הכתוב אומר (תהלים לו, גד) 'בטח בה' ועשה טוב' וגו'. ודהתענג על ה', ויתן לך משאלות לבך' וגו'.

(תנא דבי אליהו פ"ח)

'לעסוק בדברי תורה'
עיקר מעלת עוסקים בתורה, דוקא דרך טורח ויגיעה, ואל זה
כיונו בברכה **'לעסוק בדברי תורה'**. (ט"ז אר"ח סי' מז ס"ק א)
בברכת **'לעסוק בדברי תורה'** י"ג תיבות, נגד י"ג מדות
שהתורה נדרשת בהן. (רוקח)

‘והערב נא’
יש אומרים שצריך לומר ‘והערב’ בוי”ו, שברכה אחת היא עם ‘אשר קדשנו במצותיו וצונו’ וכו’, שהוא מטבע ארוך, פותחת ב’ברוך’ וחותמת ב’ברוך אתה ה’ המלמד’ וכו’, שאם היה מטבע קצר, ו‘הערב’ היא ברכה בפני עצמה, היה לה לפתוח ב’ברוך’, ואף על פי שהיא ברכה הסמוכה לחברתה, אין זה מועיל כלום במקום שהברכה שלפניה היא מטבע קצר, שהרי ברכת ההבדלה פותחת ב’ברוך’, אף על פי שהוא סמוכה לברכת הנר והבשמים, הואיל והן

יהוה אדון הכל היה יהוה ויהיה אלהים וכן אל תקוף ובעל היכולת ובעל הכחות כלם אלהינו כנ"ל ומשגיח עלינו בפרטות אדוני אדון הכל

שויתי יהוה יא הדר ונ ה לנגדי תמיד
ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו
מכל העמים, ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה
יהוה, נותן התורה:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל-אהרן ואל-בניו
לאמר כה תברכו את-בני ישראל אמור להם:
יברכה יהוה וישמרה: יאר יהוה פניו אליה ויחנה: ישא
יהוה פניו אליה וישם לה שלום: וישמו את-שמי על-בני
ישראל ואני אברכם:

פירוש

ובקדור רב עמרם יש אחר צרכת המורה צרכת כהנים, שיש צהם ששים אותיות כנגד ששים מסכתות שיש צשה סדרים, לומר שכל העוסק בששים מסכתות מתצרך צצרכת כהנים. וכן צצרכת 'והערב נא' יש למ"ד תיבות, כנגד כ"ד ספרי מקרא וששה סדרי משנה, שאנו מתפללים על כולם שהיו שגורים צפינו וצפיפיות ישראל.
אשר בחר בנו, צרכה זו פומחת צצרוך אף על פי שהיא קמוכה ל'והערב נא', משום שלפעמים אומר אומה צפני
עלמה כשקורא אותה צצור.

'נותן התורה'

תקנו לחתום 'נותן התורה', שיש במשמעותו לשון הוה, ולא נתן בלשון עבר, אלא הכונה שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים. (ט"ז אר"ח ס"ז מו ס"ק ד) **בברכת** 'אשר בחר בנו' כ' תיבות, נגד פסוק (יהושע ט, יא) 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ', וכתוב בתורה (שם, יב) 'על עזבם את תורת'.
 וכנגד אלו השלש ברכות תקינו לומר בבקר שלש ענינים, מקרא דהיינו פרשת קרבנות, ומשנה דהיינו 'איזהו מקומן', ומדרש דהיינו 'רבי ישמעאל אומר' וכו', וברכת 'אשר בחר בנו', שהיא מעולה, למקרא, וברכת 'הערב למשנה, וברכת 'על דברי תורה' למדרש, ולדעת רבי יעקב ז"ל... שאינם אלא שתי ברכות, 'הערב' סוף הברכה הראשונה היא... דהוי להו שתי ברכות, האחת כנגד תורה שבכתב, והאחרת כנגד תורה שבעל פה, שהמדרש והמשנה הכל בכלל תורה שבעל פה הוי, וסגי ליה בברכה אחת. (רמב"ם ברכות ה, ב ד"ה והא דרב המנא)

ברכת כהנים

והצופתים נהגו לומר פסוקים דברכת כהנים, וגם 'אלו דברים שאין להם שיעור', שהיא משנה (פ"א דפאה), ו'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן', שהיא מימרא (שבת קכז, א), מפני הירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) דבעי שילמד על אתר. (תוספות ברכות יא, ב ד"ה שכבר נפטר)

'אשר בחר' וכו', ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני, איך בחר בנו מכל האומות וקרבנו לפני הר סיני, והשמיענו דבריו מתוך האש, ונתן לנו תורתו הקדושה שהיא בית חיינו, כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום. (טור אר"ח ס"י מז) ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני וכו', נראה דקשיא ליה (להטור), דלא מצינו שתי ברכות מענין אחד על מצוה אחת, כגון הכא, שמברכין 'לעסוק בתורה וכו' בא"י המלמד תורה לעמו ישראל'... וחוזרין ומברכין 'אשר בחר בנו וכו' בא"י נותן התורה'. ומתוך, דברכה ראשונה היא כשאר ברכה שמברכין על המצוה, וכן כאן מברך 'לעסוק בדברי תורה' על מצות עסק התורה, ומסיים 'והערב נא' וכו', והוא לפי שהקב"ה עזר ותומך לכל העוסק בתורה, ומלמד אותו להבינה על בוריה, ולכן מבקשים ממנו יתברך ואומרים 'והערב נא וכו' בא"י המלמד תורה לעמו ישראל', אבל ברכה זו השניה, אינה כי אם ההודאה ושבח על מה שנתן לנו תורתו כלי חמדתו מתוך האש, להורות על קדושתה ורוחניותה, ובחר בנו מכל האומות וקרבנו לפני הר סיני. ולפי שהזהיר אותנו בתורתו שלא נשכח מעמד הר סיני, וכמו שכתוב בפרשת ואתחנן (ד, ט-יב) 'דק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו'. יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב וגו'. ותקרבן ותעמדת תחת ההר וההר בוער באש... וידבר ה' אליכם מתוך האש' וגו', לפיכך צריך לכוין בברכה זו השניה, להודות לו יתעלה על מעמד הר סיני וכו', ומסיים בה 'בא"י נותן התורה', כלומר נותן התורה כלי חמדתו מתוך האש, כאמור. (בי"ח שם)